

Újpesti

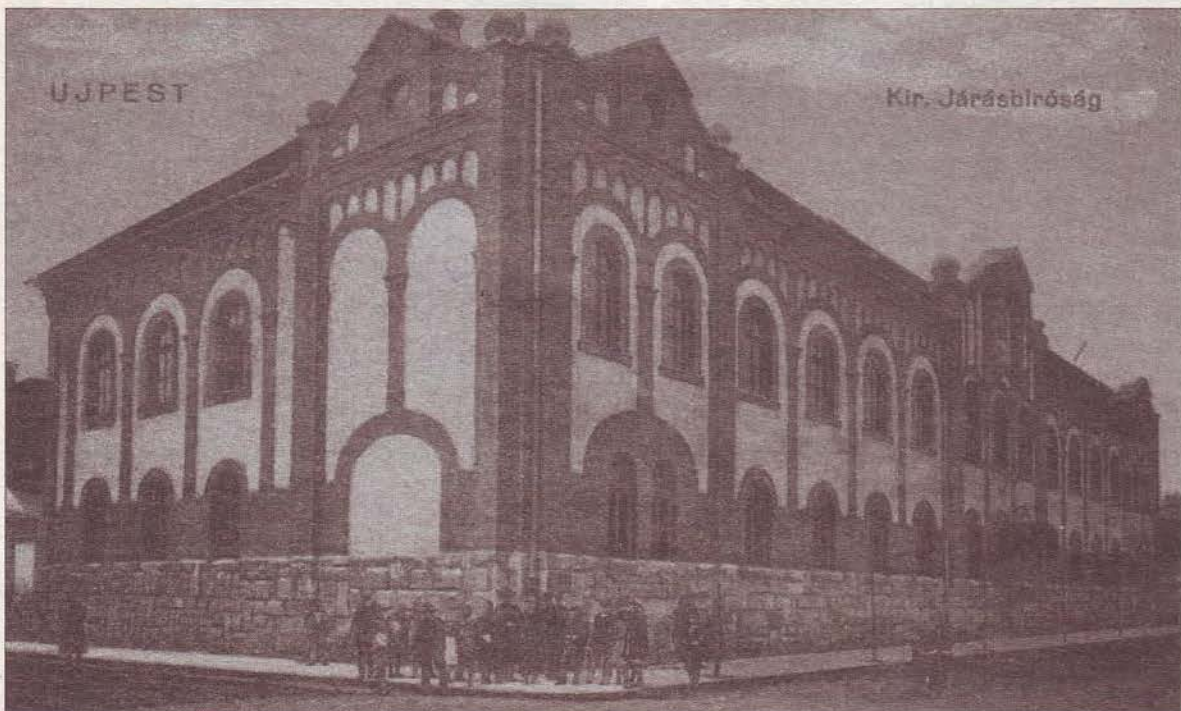
2008. március XV. évfolyam 1. sz.

Helytörténeli Értesítő

Dr. Plósz Sándor neve úgy csillog Újpest díszpolgárainak sorában, akár a színes mozaik a járásbíróház homlokzatán. E kackiás bajszú magyar úr – akit 38 évesen választottak az Akadémia tagjai közé – azzal a tettevel került be a nagyközség kitüntetettjeinek sorába, hogy igazságügy-miniszterként „általános öröme és közmegelegedésre” engedélyezte a királyi járásbíróház fölállítását. Nem kellett már Vácra vagy Budapestre menni a pörök miatt. Előbb a még át sem adott Városházát alakították át a célnak megfelelően – ekkor lett a népkonyhából fogda – majd éppen száz évvel ezelőtt, a Tavasz utca 21-ben megnyílt Jus-

ticia újpesti palotája. Ennek az épületnek akkora tekintélye volt, hogy hetven évvel később egyedüli „túlélőként” sikerült átmentenie magát a kisvárosi múltból a panelből épített jelenbe. Ott áll ma is az ős-újpestiek számára felismerhetetlen Tavasz utcában. Azon a vidéken egykor családi házak és kiskertek mellett haladtak el a bíróságra igyekvő ügyvédek, és ítélethirdetés után kertvendéglőkben ittak áldomást az al- vagy felperessel. A Magyar Királyi Járásbíróházot régen lefokozták, ma csupán Újpest és Palota jogi eseteinek otthona. Homlokzatán kicsit megkopott a címer, de a falak még emlékeznek a bajszos úrra, akit Dr. Plósz Sándornak hívtak. □ *Rojkó Annamária*

Járásbíróság épül Újpesten

„Az újpesti kir. járásbíróság mostani helyiségeit – mint biztos forrásból értesültünk – még a község által felajánlott jutányos bérösszegért sem bérlí ki a jövő évekre az igazságügyi kormány, hanem külön házat építtet a Tavasz- és Erzsébet utca sarkán a járásbíróság számára.” (Az Új Rend, 1907. április 3.)

„Az újpesti járásbírósági épület építésére tartott versenytárgyaláson a legolcsóbb ajánlatot adta be az összes munkákra Schreiber Gyula újpesti vállalkozó 166.437 K-val és Fuchs Béla budapesti mérnök 162.376 K-val.” (Az Új Rend, 1908. április 29.)

„Hírt adtunk arról, hogy a járásbíróság új épülete a Tavasz és Erzsébet utcák sarkán lesz. A városi tanács most megengedte az építő Kallos és Koch cégnek, hogy a temető üres részén tetőszéket állítsanak fel s kötelezte, hogy 3 heti időtartamra használatáért 60 koronát fizessen a városi tisztviselők nyugdíjalapja javára.” (Ellenzéki Hirlap, 1908. július 26.)

„Az újpesti új járásbírósági épület panamája [...] A járásbíróság építéséhez pályázott a helybeli Schreiber Gyula vállalkozó cég. Ha jól tudjuk az ugyan az építész, aki a Széna-téri (ma: Tanoda tér) községi elemi iskolát és városunk büszkeségét, az új városházat építette. [...] A pestvidéki királyi törvényszék elnöke 1908. év tavaszán versenytárgyalást tűzött ki az újpesti járásbíróság és fogház építési munkálataira. A beérkezett tizennégy ajánlat közül Fischer Ferenc építész ajánlata volt a legolcsóbb s ezért méltán azt remélte, hogy ő fogja megkapni a munkálatokat. A versenytárgyalás alkalmával az államépítészeti hivatal kiküldött szakértő mérnöke Gesztesi Mihály vizsgálta felül a költségvetéseket és ajánlati árakat. A felülvizsgálás után pár hétre Fischer Ferenc nagy meglepetésére arról értesült, hogy az ő ajánlatánál a Schreiber Gyula építész ajánlata még olcsóbb [...] megtudta, hogy Schreiber költségvetésének I. pontja után valaki utólag odaírta azt, hogy 8 százalék engedményt hajlandó adni. Fischer Ferenc elpanaszolta az

esetet Rónay Kamill törvényszéki elnöknek. [...] a kereskedelmi minisztérium megindította a fegyelmi eljárást megelőző eljárást Gesztesi Mihály államépítészeti mérnök ellen ama gyanú alapján, hogy részrehajlóan járt el Schreiber Gyula építésszel szemben. A fegyelmi vizsgálat eredménye az lett, hogy az igazságügy miniszter a kereskedelmi miniszterhez intézett átiratában Gesztesi Mihály államépítészeti mérnöknek mellőzését kérte, Schreiber Gyulát pedig kizárta a pályázatból. Gesztesi Mihály mérnök most följelentést tett Fischer Ferenc építész ellen azért, mert őt vádolta meg, hogy részrehajlóan járt el a versenytárgyalás megtartásánál [...] a bíróság a bejelentett tanúk beidézését elrendelte s a főtárgyalást elhalasztotta. [...] Közérdeket védünk akkor, midőn helyi iparosság figyelmét e tényre felhívjuk és figyelmeztetjük az ilyen eshetőségekre az intéző köröket, mert ez eszközök nem illenek össze sem a tisztos iparral, sem a tisztességes versennyel. Főleg pedig figyelmeztetjük az iparosokat, hogy pályázatok eldöntésénél jó lesz a verseny pályázatok megtekintésére is figyelmet fordítani.” (Újpest, 1909. május 9.)

„Mint értesülünk az újpesti járásbíróság új palotájának építése közeledik a befejezéshez úgy, hogy a hivatalok július hó folyamán új helyiségeikbe helyezkednek. A költözés folyama alatt a törvénykezés szünetelni fog, éppen ezért a tárgyalások július havára kitüzetni nem fognak.” (Ellenzéki Hirlap, 1909. május 9.)

„A polgármester hirdetmény útján értesíti a város közönségét, hogy az újpesti kir. járásbíróság e hó folyamán a városház épületéből a Tavasz és Erzsébet utcák sarkán levő házába költözik és augusztus 30-ától ott fog működni.” (Ellenzéki Hirlap, 1909. augusztus 9.)

„Elismerésünket tolmácsolhatjuk Cserba Ferenc táblabíró úrnak, hogy sikerült kieszközölnie, hogy városunk ilyen szép épülettel gazdagodjék.” (Újpest, 1909. augusztus 22.) (Összeállította: Szöllősy Marianne)

Újpesti

2008. március XV. évfolyam 1. sz.

Helytörténeti Értesítő

Az Újpesti Helytörténeti
Alapítvány lapja

Alapító szerkesztő:
KADLECOVITS GÉZA

A szerkesztőbizottság elnöke:
DR. SIPOS LAJOS

A szerkesztőbizottság tagjai:
HIRMANN LÁSZLÓ
DR. KÖRÖS ANDRÁS
NEUFELD GYÖRGYNÉ
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Szerkesztő:
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Munkatársak:

IVÁNYI JÁNOS
IVÁNYINÉ KONRÁD GIZELLA
KÖRÖS ANIKÓ
KRIZSÁN SÁNDOR
DR. SALLAI JÁNOS
SZÖLLŐSY MARIANNE

Számunk szerzői:

HIRMANN LÁSZLÓ *tanár*
DR. KRISKA GYÖRGY *egyetemi
adjunktus (ELTE)*
KRIZSÁN SÁNDOR *gyűjteménykezelő*
MÉSZÁROS FERENC *népművelő*
DR. MEZEY BARNA *tanszékvezető
egyetemi tanár, dékán (ELTE
ÁJTK)*
ROJKÓ ANNAMÁRIA *újságíró,
szerkesztő*
DR. SALLAI JÁNOS *batárőr
alezredes*
DR. SZERÉNYI ANTALNÉ *tanár*
SZÖLLŐSY MARIANNE
helytörténetigyűjtemény-vezető

Kiadja:

Újpest Önkormányzata
Lapterv: BANGA FERENC

Műszaki szerkesztő:

GELLÉRT KATALIN

Nyomdai kivitelezés:

NAGY ÉS TÁRSA

Felelős vezető: SZÜCS ERNŐ

A járásbíróság (részlet)

- 1 ROJKÓ ANNAMÁRIA *Járásbíróság*
-
- Múltidéző**
- 2 *Járásbíróság épül Újpesten*
Összeállította SZÖLLŐSY MARIANNE
-
- Tanulmány**
- 4 DR. MEZEY BARNA *A fórum judliumtól a járásbíróságig*
-
- Közlemények**
- 7 HIRMANN LÁSZLÓ *A Károlyiak füzérradványi kastélya*
- 10 DR. SALLAI JÁNOS *Káposztásmegyer régi térképeken,
leírásokban*
- 13 KRIZSÁN SÁNDOR *A Káposztásmegyeri lakótelep
története évszámok tükrében, 1. rész*
- 16 MÉSZÁROS FERENC *Civilek Káposztásmegyeren*
- 19 KRIZSÁN SÁNDOR *A Káposztásmegyeri lakótelep
tömegközlekedésének története, 1. rész*
- 21 DR. SZERÉNYI ANTALNÉ *Oratórium Újpestről*
- 23 DR. KRISKA GYÖRGY *Fényszennyezés – a környezet-
szennyezés új formája Budapesten*
-
- Híres újpestiek**
- 25 HIRMANN LÁSZLÓ *Ispánki Béla*
-
- Interjú**
- 28 SZÖLLŐSY MARIANNE *„Természetesnek tűnt, hogy
Újpestre kell kerülnem a bíróságra”*
-
- 32 **Helytörténeti hírek**

A fórum judliumtól a járásbíróságig

A járás a magyar alkotmány- és közigazgatás-történet egyik ősi intézménye, melynek eredendően két funkciója volt: az igazságszolgáltatás és a közigazgatás. Időben hamarabb jelentkezett a bírászkodás, s csak később osztotta meg helyét az administratioval [ebben az értelmezésben: közigazgatás]. Amikor a 14. században megszilárdult a nemesi vármegye önkormányzati kereteit megalapozó *jurisdictio* [törvénykezés, ítélkezés, bírászkodás, bírói hatalom], a vármegyékben kialakult a vármegyei törvényszék, a *sedes judicaria*, melynek magját az alispán és a 13. században felbukkant új tisztségviselők, a szolgabírák képezték. A történelem tanúsága szerint pusztán praktikus okokból (a jobb megközelíthetőség, „járás” miatt) a nagyobb vármegyék területén több törvényszék, *sedria* is működött. Az általánossá váló gyakorlat szerint megyénként négy kialakult ítélőszék elhatárolt illetékessége egyben a vármegye területi felosztását is eredményezte. A *sedriák*hoz járások tartoztak, s így viszonylag gyorsan összekapcsolódott e fogalom a szolgabírók feladatkörével. A *sedriák*hoz kijelölt szolgabírák [latinul *judex nobilium*, rövidítve *judlium*] bírói fórumai, a szolgabírói ítélőszékek [forum *judlium*] fölváltották a megyei törvényszékeket. Így lett végelegessé a nemesi vármegye igazságszolgáltatási szervezete. A megye bírósága, a *sedria* mellett az alispán ítelt saját székén is, s a járásokban működtek az alsóbb fokú szolgabírói székek. Az úri hatóságot az úriszékeken gyakorolták, s többnyire folyt bírászkodás a községekben is.

A 16-17. században már minden vármegye belső szervezete járásokon nyugodott (nagyobb vármegyék esetében a járások további kerületekre oszlottak). Itt alakult ki a gyakorlat, hogy a *districtusok* [kerület] élén szolgabírók, a járás vezetőjeként főszolgabírák tevékenykedtek. Ekkor már a járás legalább olyan erős közigazgatási funkcióval bír, mint igazságszolgáltatásával. A járások (s persze a szolgabírák) feladata volt érvényesíteni a Helytartótanács és a

vármegye rendeleteit, a közigazgatás aktusait eljuttatni a községek lakóihoz, a közrendet, a közbiztonságot fenntartani, a központi és vármegyei közigazgatást foganatosítani. A főszolgabíró gondoskodott a katonaság kiállításáról, a lakosság összeírásáról, az előfogat-kiállításról, a hadseregnek a portio (azaz az élelem) kiszolgáltatásáról, a kvártélyozásról, a nemesek összeírásáról a nemesi felkelés céljából és az utak karbantartásáról is.

A feudális-rendi korszakban kialakult funkcionális kettősség sajátos helyet biztosított a járásnak. A szolgabíró ítélkezése a legalsóbb bírói fórumot jelentette a nagybirtok úriszéke és a községi bírászkodás felett. Egyben a járás, mint a vármegyei adminisztráció legmélyebbre lenyúló egysége, az utolsó vármegyei fokozat volt a földesúri jogokkal övezett földbirtok és a települési önkormányzatok, a községek irányában.

Mint ismeretes, az 1848-as áprilisi alkotmány eltörölte a rendi előjogokra építkező nemesi földbirtok államhatalmi jogosítványait (köztük a bírászkodást és a közigazgatást). Ezzel kiiktatta a vármegye és a községi önkormányzat közül a közvetítő (alkalmanként szigetelő) elemet, s a járásnak határpozíciót jelölt ki. A járás ebben a helyzetében is megőrizte kettős funkcióját, jóllehet azok távolodni kezdtek egymástól, s inkább takartak azonos területi fogalmat, mintsem együttműködési elemet. A szabadságharc leverését követően berendezkedő királyi diktatúra megtartotta mind a járás, mind a szolgabíró intézményét, ám kifejezetten a centralizált közigazgatás képletébe illesztve. A bírászkodást kisebb-nagyobb sikerrel függetleníteni próbálták a szolgabírói adminisztrációtól, s a bécsi Oberster Gerichtshof [A monarchia legfelsőbb bírósága], az Oberlandesgerichtshof [A monarchiához csatolt Magyarország országos felsőbb bírósága] és a Comitatsgericht [megyei bíróság] alatt, mint legalsóbb fokú bírói fórumot szervezték meg a Bezirksgerichtet [Kerületi bíróság]. A hatalmi ágak elválasztásának eszméje azonban csak a kiegyezés után teljesebben ki. A közigazgatás és az igazságszolgáltatás dekla-

rálását (1869:4.tc.) és az első törvényhatósági törvényt (1870:42.tc.) követően világossá vált: a járás a vármegye legalsóbb szintű, önállás nélküli, kizárólag végrehajtó feladatot teljesítő közigazgatási szerve maradt. Ugyanakkor a járás szintjén szervezték meg, de szigorúan elhatárolva az administrációtól a törvénykezési szervezet legalsó szintű orgánumát, a járásbíróságot.

A bírói függetlenség kinyilvánításával és az önálló bírósági szervezet kialakításával a törvénykezés önálló hatalmi ággá, méghozzá deklaráltan tekintélyes államszervezeti egységgé vált. A bírászkodás immáron nem egyszerű szolgáltatás volt, hanem a kizárólag törvényeknek alárendelt, garanciális elemekkel körbeábrázolt biztosítéka a polgárok jogainak, a jogszabályok érvényesülésének, a népszuverenitás kifejeződésének. Ez a jelentős funkcióváltás komoly reputációhoz juttatta a bírósági szervezet egyes elemeit, köztük a járásbíróságot is.

Törvény szerint a járásbíróságok rendes bíróságok voltak, „melyek által a jogszolgáltatás szabályként gyakoroltatik”. A járásbíróságnak,

mint első folyamodású bíróságnak a hatásköre és illetősége a hagyományokból táplálkozott. Ahogyan a vonatkozó törvény [1871: 31 tc. 15. §] meghatározta, eljárt minden olyan ügyben, „melyeket a fennálló törvények és törvényes rendeletek az eddig fennállott egyes bíróságokhoz (jelesen a szolgabíró, városi bíró, kerületi főbíró és egyes bíróhoz) utasítanak”. Mindezen polgári peres és perenkívüli törvénykezési teendők mellett bűnvádi ügyekben is a járásbírósághoz telepítették „a törvények és a törvényes gyakorlat szerint az eddig fennállott egyes bíróságok” ítélkezési hatáskörét [1871: 31 tc. 15. §]. Ez a rendkívül fontos szerep hatalmas jelentőséget kölcsönzött a járásbíróságoknak. Mint általános elsőfokú fórumok a lakosság széles körének kisebb-nagyobb ügyeit érintő jelentős forgalmat bonyolítottak. A járásbíróság tehát a törvénykezési szervezet legfrekvenciáltabb pontjaként igazi motorja volt a társadalmi mozgalmaknak, a fejlődésnek. Ahol járásbíróság működött, fellendült a közlekedés, nőtt a foglalkoztatottság, bővült az „idegen” forgalom, a vendéglátás, közvetve a városiasodás. Jól követhető az

A járásbíróság épülete az 1910-es években

ország közigazgatási térképén, hogy a járásbíró-sági székhelyként működő települések esetében valamennyi helyen dinamikus fejlődés tapasztalható. Jársásbíró-sági székhelynek lenni tekintélyt jelentett, fontosságot az ország reputációs ranglétráján. Nem véletlen, hogy alig akadt fejlődőfélben lévő, ambíciózus település, melyik ne kívánta volna meg a járásbíró-ság megszerzését.

Újpest – az 1899. évi 41.969. számú igazságügyi miniszteri rendelettel – 1900. január 1-jével nyerte el ezt a lehetőséget. Már az első esztendőben 9188 polgári, 2375 bűnvádi és 9798 telekkönyvi ügyben jártak el az újpesti királyi járásbíró-ság bírái.

A fejlődés szerves: a történeti dokumentumok birtokában láthatók Újpest törekvései a városi rang elnyerésére. Mint tudjuk, 1886-tól folyamatosan jelen volt a község közvéleményében a rendezett tanácsú várossá alakulás igénye. A mozgalmon sokat lendített a járási székhelyé válás ténye, s az 1906-ra ismételt döntéssé érlelődött idea meghozta eredményét: 1907-ben a belügyminiszter 5381/III. számú rendeletével hozzájárult a község rendezett tanácsú várossá alakításához.

Bíró-sági székhelyet birtokolni azonban nem csak az elvi tekintély és a gyakorlati következmények okán volt fontos a 19. és 20. század fordulóján Magyarországon. A független bírói hatalom megfelelő tevékenységi feltételeket és körülményeket követelt magának. A kiegyezést követő lendületes gazdasági fejlődés lehetővé tette a nagyszabású tervek valóra váltását és megkezdődött a bíró-sági épületek tervezése és építése. A budapesti igazságügyi paloták mellett sorra emelték az ítéletablakat befogadó díszes épületeket, s a szerényebb, de korántsem kevésbé látványos törvényszéki és járásbíró-sági objektumokat. Ez utóbbiak létesítési hulláma a századforduló jellegzetes jelensége.

Persze amíg az építkezések be nem fejeződtek, ideiglenes elhelyezésről kellett gondoskodni. Ahogyan arról Ugró Gyula Újpest-monográfiájában beszámolt, az igazságügyi minisztérium feltétele az volt, hogy a község tíz esztendőn át térítésmentesen biztosítsa a járásbíró-ság elhelyezését. Nem volt kérdés, hogy az előbb a nyugdíjalap tulajdonát képező házban elszállásolt bíró-ságnak kilenc hónap múltán az

újonnan épített községháza jelentős részét átengedje a község. Csak tíz esztendő múltán, egy 1908. évi miniszteriális döntést követően kezdődhettek meg a Tavasz utcai járásbíró-sági épület tervezési és építési munkálatai.

A királyi bíró-ságok elhelyezését célzó igazságügyi program komplex épületekben gondolkodott. Törvényszékek esetében (melyek egy-egy járásbíró-sággal közösen kaptak otthont) a földszintre telepítették a járásbíró-ságot és a telekkönyvi osztályt, az első emeletre az elnökség és a polgári osztály, másodikra többnyire büntető osztály került, mindkettő tárgyalótermeikkel. A komplexitást tükrözte az is, hogy az ügyészségeket ugyancsak ezekbe az egységekbe telepítették, s az épületek hátsó traktusát összekötötték a fogházzal és börtönnel.

A bíró-sági épületek így a hatalom összetett szimbólumaivá is váltak. Egységben jelent meg itt a társadalom számára a bűnüldöző, az igazságszolgáltató és a büntetés-végrehajtó hatalom. Ezekben a báméskodók, a kívülállók vagy az érintettek számára többszörös hatalmi üzenetet megfogalmazó palotákban és házakban megtestesült a polgár igazát biztosító, a devianciát elnyomó garanciális igazságszolgáltató rendszer bonyolult képlete. Ahol ilyen létesítmény jellemezte a városképet, ott mindennapos figyelmeztetés mellett számítani kellett az igazságszolgáltatás erejére.

Tudjuk, az újpesti királyi járásbíró-ság a fentebb leírtaknál szerényebb elhelyezést kapott: az egyemeletes épületrészben helyezték el a tárgyalótermeket és az irodákat, a földszintes szárnyban pedig a fogdát és a fogházór lakását. A tényen azonban ez mit sem változtat: a városnak saját igazságügyi épületegyüttese lett!

Sajátja volt még a dualizmus kori bíró-sági építkezéseknek, hogy az állam viszonylagos gazdaságossága nem csupán puritán egyszerűségű terveknek engedett, hanem teret nyitott művészeti igények kifejeződésének is. „Ha végigtekintjük a bíró-sági épületek anyagát, az architektúrához csatlakozó társzművészetek (szobrászat, festészet, üvegművészet, stukkó- és kovácsoltvas-művészet, valamint belsőépítészet) olyan alkotásaival találkozhatunk, amelyek egyedülállóak.” (Pusztai László) Egyedülállóan látványosak, melyek birtoklásában büszkén vettek részt a város polgárai. Miként a Jablonszky Ferenc tervezte újpesti bíró-sági épület esetében is. □

A Károlyiak füzérradványi kastélya

A Fóti birtok, Újpest és Rákospalota mai területe mellett Károlyi István grófnak jelentős földterületei voltak az ország más, távolabbi vidékein is. A felvidéki Nyitra megyében és az alföldi Csongrád-ban is feküdtek birtoktestek, melyek az ő uradalomához tartoztak. A messzebb lévő, egykoron az ő tulajdonát képező területek közül a legszebb és legnevezetesebb minden bizonnyal a Zemplénben található Füzérradvány.

A település Sátoraljaújhely és Hollóháza között, a régi nevén Eperjes-Tokaji hegység valaha sűrű erdeinek védelmében fekszik. Első írásos említése 1262-re tehető, ekkor Rodowan (Radvány) néven nevezték. A közeli Füzér várához tartozó birtok királyi tulajdonban volt, később olyan neves családok uralták mint a Perényiek, a Báthoriak majd a Nádasdyak. Az erdőben és vadban gazdag területnek gazdasági jelentőségén felül stratégiai szerepe is volt: arról a dombról, ahol ma a kastély áll, jól be lehetett látni a Sárospatakról Kassa felé vezető hadi-kereskedelmi utat.

A 17. században a birtok a kincstár tulajdonában volt. 1702-ben báró Károlyi Sándor 5000 aranyforintért vásárolta meg a kamarától. A család tekintélyét megalapozó, a grófi címet elnyerő Károlyi Sándor utódai ezt követően mintegy kétszázötven éven át mondhatták tulajdonuknak Füzérradványt.

1826-ban az Újpestet alapító Károlyi István gróf birtokába került a terület. Ekkor történt, hogy Lajos és György nevű fivéreivel megállapodást kötött az apjuktól, gróf Károlyi Józseftől örökölt birtokok kezelői jogának szétválasztásáról.

A zempléni vagyontest jelentősége meszsze elmaradt a fóti tulajdon jelentőségétől. Nem véletlen, hogy bár Füzérradványban ekkor csak egy régi építésű, egy emeletes, zindelytetős udvarház árválkodott, a gróf itt nem kezdett jelentős építkezésekbe, fejlesztésekbe. A terület gazdasági jelentősége megmaradt, de Károlyi István alkotó-teremtő erejét fóti kastélyának átépítésére, az ottani híres templom megteremtésére, Új-

pest megalapítására és felvirágoztatására összpontosította.

A gróf 1854-ben végrendekezett, melynek során megosztotta birtokait fiai, Ede és Sándor között. Ezek közül a Fót központú tulajdonrészt Sándor, míg a Csongrád megyében fekvő, derekegyházi uradalmat másik fia kapta örökül, a távolabb fekvő Füzérradvánnyal együtt. (1877-ben kiegészítette végrendeletét. Az említett, fiai között elosztott birtokokból két hitbizományt, azaz a családon belül kötöttön öröklődő, el nem idegeníthető, meg nem terhelhető birtoktestet hozott létre.)

Ede, István gróf idősebbik fia 1821. június 18-án Párizsban született, ahol atyja feleségével ez idő tájt élt. Öccséhez, Sándorhoz hasonlóan már fiatalon hírnevet szerzett magának. A jogi végzettségű fiatal arisztokrata 1848-ban nemzetőr századosi, majd honvéd őrnagyi rangot kapott. A Borsod megyében alakult tartalék hadsereg parancsnoka volt. 1848 decemberében csatlakozott a felső-tiszai hadtesthez. Klapka Györgynek, a hadtest parancsnokának segéd-tisztje lett, Buda ostrománál kitüntette magát. A szabadságharc után két évig párizsi emigrációban élt. Hazatérését követően rövidesen megnősült. 1851-ben vezette oltár elé Kornis Clarisse-t, egy ősi erdélyi grófi család sarját. Károlyi Ede

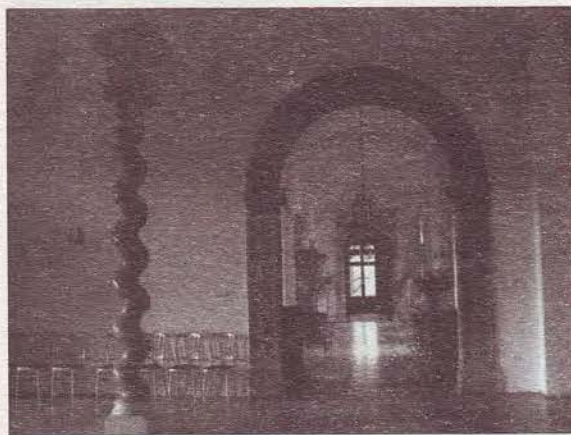
Károlyi Ede gróf, a kastély építtetője. A fényképet 1865-ben Borsos József készítette.

gróf és felesége aktív társadalmi életet élt. Megfordultak Franciaországban, III. Napóleon udvarában. Az ifjú grófnőt a császárnak is bemutat-ták. Párizsi tartózkodásuk idején saját palotájuk-ban laktak, amelynek szalonja nyitva állt a kor ki-válóságai előtt. A grófi pár felülemelkedett az arisztokratikus távolságtartáson, tudósokat, mű-vészeket, polgári származású vendégeket is szí-vesen láttak estélyeiken. Egy korabeli társasági könyv „valódi Prince Égalité” [Egyenlőség Her-ceg] jelzővel illette Károlyi Edét.

Füzérradványi birtokukat is gyakran meglátogatták. A grófi pár ott is igyekezett fel-lendíteni a kulturális életet. 1859-ben, Kazinczy születésének századik évfordulójára a gróf nagy-szabású emlékünnepeket szervezett, hiszen Széphalom, a nyelvújító egykori lakóhelye az ő birtokainak közelében feküdt.

A grófnő boldog házasságban élt férjével. Három gyermekük született: 1852-ben egy Ge-orgina nevű leány, majd egy kisfiú, aki nagyapjá-nak, Károlyi István grófnak örökölte a nevét. A csecsemő azonban csupán néhány napot élt. Vé-gül 1859-ben megszületett László, Füzérrad-vány későbbi örököse.

Mivel a csongrádi birtok területén nem állt jelentősebb kastély, ezért Károlyi Ede elha-tározta, hogy a rangjához méltó rezidenciát ala-kít ki. Új kastélyának helyét Füzérradványban jelölte ki. A zempléni birtok felvirágoztatása ek-kor kezdődött. A gróf megnyerte tervének Ybl Miklóst, aki az apja által támogatott és sokat fog-lalkoztatott, akkor már ismert építész volt. Ybl a rá jellemző lendülettel, sziporkázó ötletekkel telve fogott munkához. A régi udvarházat le-

Kép a kastély belsejéről. A csavartoszlopos hall és a márvány galériafolyosó

bontva, alapjait és egyes falait részben felhasz-nálva, egy romantikus-eklektikus stílusú kastélyt álmodott az erdő közepébe. Az építész új szár-nyakkal, kápolnával, télikerttel bővítette az épü-letet. Munkája során nem egyszer kellett egyez-tetnie elképzeléseit a megrendelő Ede gróffal, aki műkedvelő architektusként saját terveit sze-rette volna elfogadtatni Ybl-lel. Az építész 1859-ben hátat fordított Füzérradványnak, a kastély építésének befejezését így a tulajdonos gróf irá-nyította. Ekkor készült el a nyolcszög alaprajzú, karcsú kilátótorony is. Károlyi Ede a kastély falán márvány emléktáblát helyeztetett el, ame-lyen ez áll: „Építette nemzetségének Nagy-Ká-rolyi gróf Károlyi Ede 1860–1877.” A tábla nem említi az építésnek azon éveit, mikor Ybl Füzér-radványban működött.

Károlyi Ede gróf idejét nem kötötte le teljesen az építkezés. A családi hagyományok folytatójaként politikai szerepet vállalt. 1861-ben országgyűlési képviselő lett a Határozati Párt tagjaként. Teleki László gróf és az emigrá-cióban élő Kossuth híveként a Béccsel való meg-egyezést elutasító politikát támogatta. Az ellen-zék egyik vezéralakjaként Magyarország legége-tőbb problémájának a nemzetiségi kérdést tar-totta. Két kiadást is megélt Foederált Hunnia vagy a nemzetek egyesülése című röpirata, amelyben az 1849-es országgyűlésnek a nemze-tiségiere vonatkozó, Szegeden keletkezett hatá-rozatait ötvözte saját elképzeléseivel.

Ezekben az években a füzérradványi bir-tokközpont egyre gazdagabbá vált. A kastély pompáját fokozta a körülötte kialakított díszkert látványa. A kor kedvelt stílusának megfelelően nem geometrikus alaprajzú parkot, hanem a ter-mészetes környezetet idéző angol stílusú arboré-tumot alakítottak ki. Az eredeti, sűrű erdőségbe tisztásokot vágtak, ezek térfalait ritka cserjékkel, különleges fajták példányaival ültették be. Az ország különböző tájairól és a külhonból hozat-tott növények között megtalálható volt a vér-bükk, a platán, a császárfa, a szivarfa és a tulipán-fa is. Ez utóbbi fajtának egy különlegesen szép egyede a kastély főlépcsőjének közelében pom-pázik ma is. Gyönyörű látványt nyújt a főbejárat felé vezető, 850 méter hosszú, védett fenyősor.

A parkban két mesterséges tavat is ásott a gróf, ezek egyike halastóként szolgált, a másik a csónakázni vágyó vendégek ladikjait ringatta. Vízüket egy erre vezetett patak pótolta. Károlyi

Ede ebbe a gyönyörű környezetbe hozta Kornis Clarisse-t, akiről ekkortájt festetett egy egész alakos portrét. A festmény háttérében jól kivehető a füzerradványi kastély képe.

A házaspár viszonylag rövid ideig élvezhette a kastély nyújtotta kényelmet, mivel Ede gróf 1879-ben elhunyt. Felesége nem viselte sokáig az özvegyi fátylat. Két év elmúltával sógora, a mindaddig aggregény Sándor gróf vezette oltár elé. Birtokeinak örökösévé Ede bátyja árván maradt fiát, Lászlót tett meg. A két birtoktest, Fót, a hozzá tartozó újpesti területekkel és Füzerradvány, újra egy kézbe került. Clarisse grófnő új férje oldalán ettől kezdve haláláig Fóton élt. A Zemplén megyei kastély átmenetileg megüresedett.

Károlyi Ede 1859-ben született fia, László gróf 1897-ben megnősült. Feleségével, gróf Apponyi Franciskával Füzerradványra költözött. Ekkor kezdődött a kastély második fénykora. A műkincsgyűjtő grófi pár Olaszországból reneszánsz dísz tárgyakat, bútorokat, kandallókat vásárolt. Két új lakosztályt alakítottak ki, pazar berendezéssel. A környék csendjét gyakorta verte fel vadászat zaja. Károlyi Mihály gróf, későbbi köztársasági elnök erről így ír emlékiratában: „Nagybátyám, Károlyi László gyakran rendezett vadászatot radványi birtokán. Ezeknek nekem is részt kellett vennem, noha soha nem kedveltem a vadászatot. Pista nagybátyám már fiatal fiú koromban sportembert szeretett volna nevelni belőlem, de én semmit sem utáltam jobban, mint kora hajnalban felkelni, s kint az erdőben addig várni, amíg arra nem téved egy ártatlan őz vagy szarvas, hogy lemészároljam”.

Nem mindenki osztotta Mihály gróf véleményét. A szenvedély hódolóinak Károlyi László a közelben két kisebb vadászkastélyt is építtetett: a festői László tanyát, a Nagy-Milic csúcs közelében, valamint Kőkaput, egy mesterséges tó fölé emelkedő sziklaormon. A ma szállodaként működő, alpesi hangulatú kastélyban a 20. században megfordult Horthy Miklós, Bethlen István gróf, később Rákosi Mátyás vadásztársasága is.

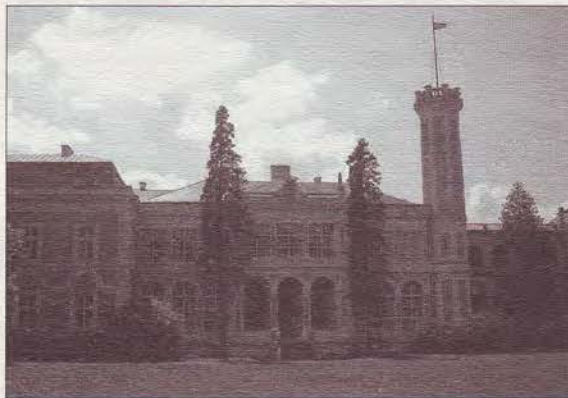
Károlyi László idős korában gyakorta betegeskedett, ezért jobbára Fóton tartózkodott, amit Sándor nagybátyja révén örökölt. A zempléni birtok átmenetileg megint elnéptelenedett. Új szerephez gróf Károlyi István, a család következő generációjának feje alatt jutott.

László gróf fia feleségével, herceg Windischgrätz Mária Magdolnával együtt felismerte az idegenforgalomban rejlő lehetőségeket. Füzerradványban újra átalakításokra került sor. A kastélyba bevezették a villanyt, korszerűsítették a fűtést, fürdőszobákat alakítottak ki. 1938-tól az épület fizetővendégeket is fogadott: elegáns kastélyszállóként működött. A tehetős látogatókat vonzotta a vadászat lehetősége, a lovaglás élménye, a jó levegő által nyújtott gyógyulási lehetőség. A látogatottságra való tekintettel, a vendégek nagyobb számban való elhelyezése érdekében, a kastély kertjében pavilonokat is építettek. A kisebbik tó helyén csempével burkolt úszómedence várta a fürdőzőket.

A háborús évek visszavetették a vendégforgalmat, de a szálloda egészen 1948-ig működött. Ekkor államosították. A grófi család, egyéb birtokaival és vagyontárgyaival együtt, elvesztette ezt a kastélyt is. A bútort és a műtárgyak egy részét illetéktelenek széthordták, más része múzeumba került. Néhány értékes darab ma a sárospataki vár tárlatán látható.

Füzerradványban nevelőotthont létesítettek, majd a sátoraljaújhelyi kórház szanatóriumaként működött. A kastély állaga leromlott, szakszerűtlen átalakítások rombolták az épület egységes képét. A parkot gyom verte fel.

A kórházrészleg 1991-ben kiköltözött a kastélyból. Ekkor kezdődött az épület lassú, de tudatos felújítása. Mára a Károlyiak füzerradványi kastélya, mint múzeum, újra fogad látogatókat, de még sok évnek kell eltelnie ahhoz, hogy az Újpest közelében fekvő fóti kastéllyal együtt a régi pompáját megközelítő fényben tündököljön. □

A kastély homlokzata. Jobbszélén a nyolcszög alaprajzú kilátótorny, amelyet maga a gróf tervezett.

DR. SALLAI JÁNOS

Káposztásmegyer régi térképeken, leírásokban

Mára Káposztásmegyer neve hallatán mindenkinek egy 20. századi lakótelep jut eszébe, amely Budapesten, ezen belül is a IV. kerület, Újpest határában található. A fiatal 25 éves lakótelep azonban nem előzmény nélküli, a település neve egy falu, majd puszta révén maradt fenn, amely Pest közelségében az utolsó kétszáz évben új szerepet kapott.

A település területén, az itt feltárt tárgyi források szerint, már a rézkor utolsó időszakában is éltek. Ezen források alapján következtetni lehet arra, hogy a Duna mentén és patakok partján, a hegy- és síkvidéken létesített települések békében éltek.

A térképtörténetből tudjuk, hogy Magyarországról az első részletes térképet 1528-ban Lázár deák készítette. A térkép névrajza ma már közismert, de az ott előforduló települések között nem szerepel a falu neve. Ugyanakkor a középkori oklevelekben először

1253-ban Meger, 1426-ban Kapusztasme-gyer, majd Kaposztasme-gyer néven 1486 diploma-ban fordult elő. Nevének eredetére Kiss Lajos: Földrajz nevek etimológiai szótárában a következő magyarázatot adja: „A Duna túlsó oldalán levő Békásmegyerrel együtt a Megyer törzsbeliék száláshelyére utal. A megkülön-böztető szereplő Káposztás előtag az itt folytatott jelentős káposztatermeléssel kapcsolatos.”

A később levéltári dokumentumok, földrajzi leírások, térképek folyamatosan jelzik a település, falu, puszta jelenlétét, fennmaradását. Ezek kronológiai sorrendben a következők: 1642. február 12.: „Kutassy György örökösének 251 forintnyi tartozásából 75 forintot elengednek, viszont Káposztásmegyer prédi-umától eltiltják őket.” 1702. november 13.: „[...] fegyverjog-megváltás [...] Káposztásme-gyeren...” 17...?: „Pataky szolgabíró a járásból 60 kaszást rendel ki a vármegye Duna-keszin, Palotán és Káposztás Megyeren füvet kaszálni.” 1717. május 4-5.: a főkommisszárius újoncok szállításához: „Ezek számára Káposztás Megyerre szénát és fát kér szállítani.” 1718. november 27.: „[...] divékújfalusi Új-falusi László elzálogosította Káposztásmegyer puszták felerészét”. 1732. augusztus 18-19.: „A gödöllői gabonája a Káposztásmegyeri vendéglőben van elhelyezve, ezért a vendéglős köteles kiadni azt.”

A fenti, Pest-Pilis-Solt vármegye re-gesztráiból idézett események és megállapítá-sok, továbbá a feltárt templom romjai egyér-telműen jelzik, hogy a középkorban Káposz-tásmegyer falu élt, létezett.

A középkori Magyarországról elsőként részletes térkép az 1764-85 között végrehaj-tott első pontos katonai felmérés eredmé-nyeként készült.

Az első katonai felmérés térképén a fa-luval már nem találkozhatunk, csupán a Me-gyeri csárda, „Határ wh”, (majd egy későbbi

Az első katonai felmérés térképe 1764-85 között készült

térképen Kápost megyer wh) néven látható; a szomszédos települések: Palota, Fóth, Dunakeszi.

1797-ben adta ki Vályi András Magyarország leírását, amelyben minden településről részletesen szól. Káposztásmegyerről a „Megyer” címszó alatt a következőt olvashatjuk: „Káposztás Megyer. Szabad pusztá Pest vármegye földes ura G. Fekete Uraság, fekszik Dunakeszihez nem messzi, és annak filiája.”

A második felmérésre 1805-1869 között került sor. Az ekkor elkészült térképszelvényeken Káposztásmegyerrrel kapcsolatosan a következők olvashatók le:

A település neve: Pusztá Káposztás Megyer, és 5 épület alaprajza, valamint gazdasági épületek jelkulcsa.

Palota Patak
Dunakeszi víz
Sas Kocsma
Duna parton hajómalmok,
Dunakeszi, Vác felé vezető országút
Erdő

A II. katonai felmérést szorosan követte a harmadik katonai felmérés, amely alapul szolgált a későbbi térképek elkészítéséhez. Így az 1919-es, 1930-as Budapest szelvények is, amelyeken természetesen felfedezhetjük Káposztásmegyert. A korábbi térképektől eltérően ezeken már jelölve találjuk a vízműveket, valamint a mai Farkaserdőt, Megyeri erdő néven egy erdészház jelkulcsával, valamint a Lóverseny teret.

Újpesten 1930-ban Kádár László folytatott földrajzi megfigyeléseket, amely termé-

szetesen Káposztásmegyert is érintette. Írásának érdekessége, hogy a Fényes Elek Geográfiai szótárában nem részletezett Káposztásmegyerről a szerzőtől a településre vonatkozólag a következőket idézi: „Tágas legelője sok szarvasmarhát, lovat táplál [...] halászatja a Dunában meglehetősen.” A fentiek mellett Káposztásmegyer földrajzi jellemzőiről részletes leírást adott a szerző. E szerint: „Káposztásmegyer és Dunakeszi között az országút melletti dombsor egy része legelő és vadászterület, ennél fogva nagyjában eredeti alakjában van meg, és tanúskodik a mellett, hogy milyen lehetett ez a vidék addig, amíg az ember a képét meg nem változtatta. Típusosan félig kötött futóhomok van ezen, amelyet tavasszal a tarka homoki növényzet díszíti, amely azonban a nyár folyamán kiszül. Ilyenkor csak a mélyebb semlyékes helyeken meghúzódó rezgő nyárfa-ligetek és a Hippophafibozót (azaz Homoktövis) szürkés zöldje enyhíti a kiszült legelő kopár egyformaságát. Télen pedig a tavalyi növények kitépett kóróját kergeti a szél, míg egy mélyedésben halomra nem gyűjti. Közben a homok is felszabadul

Szántás Káposztásmegyeren

A második felmérés (1805-1869) térképrészlete

helyenként, s akkor esetleg megtámadja a szél.” A leírásból megtudható, hogy a ma is folydogáló patakok elődjei a szélbarázdákban kerestek maguknak utat, valamint azt, hogy a térségben a kavicsos talaj mindenütt tartalmaz vizet, amelyből vizenyős medencék keletkeztek és – például a Farkaserdő mellett – a mai napig is megtalálhatók. Szintén Kádár professzor leírásából kapunk tájékoztatást Káposztásmegyer igazi kincséről, az ivóvíz-bázis okáról. A bázis a vízáteresztő homok kőzet miatt jött itt létre, itt ugyanis a vízzáró agyagrétegig a csapadék gyorsan lefut, és itt nagy mennyiségben áll a természet által megszuirt ivóvíz. Ezért már több, mint egy évszázada a Káposztásmegyeren fúrt kutak látják el Budapestet ivóvízzel. A szerzőtől arra is választ kapunk, hogy korábban miért nem építkeztek Káposztásmegyer pusztán. Ennek okaként a Dunakeszi és Szilas patak közötti terület mélyebb alúvium (hordalékos terület) talaját jelölte meg.

A település puszta jellegének vetett véget a huszonöt évvel ezelőtt elkezdődött lakótelepi építkezés, amely még a Farkaserdőt sem kímélve folyamatosan foglalta el a pusztát.

A harmadik felmérés térképrészlete

Gomba módra növekedtek ki a semmiből a torony- és négyemeletes, majd napjainkban a lakóparki házak. Minderre lehetőséget adott az építészetben bekövetkezett fejlődés, amely során a modern technikai és technológiai eszközökkel a mélyebb talajon is biztonsággal lehet építkezni. A lakótelep, majd a 2/B műút megépítése magával hozta a nagybevásárló központokat és a logisztikai bázisokat. Így mára a volt Káposztásmegyer puszta beépült és általa Budapest (Újpest) Dunakeszi közötti távolság eltűnt, a határ virtuálissá vált, csupán közigazgatási jellegét őrizte meg.

A korabeli állapotok tanúja csupán a Megyeri névről Farkaserdő névre változott erdő, amely egy kis sziget a mai városrészben. Ezt jól illusztrálja az erdőről készített tájfutó térkép. □

Farkaserdő tájfutótérképe

KRIZSÁN SÁNDOR

A Káposztásmegyeri lakótelep története évszámok tükrében, 1. rész

1983. március 28-án ünnepélyes keretek között tették le a lakótelep alapkövét. A negyed századdal ezelőtti eseményre gondolva összefoglaljuk, mi is történt azóta Káposztásmegyeren, ennek bemutatására hivatott az alábbi „adattár”. Az információkat elsősorban a mindenkori helyi sajtó híradásaiból merítettük, ezen kívül több ismeretterjesztő írás és néhány szakcikk adatai is szerepelnek benne.

1966 – Országos pályázatot írnak ki a Káposztásmegyeri lakótelep építésére.

1967 – Az első díjas tervet Callmeyer Ferenc, Tenke Tibor, Mester Árpád és Környe Tibor (Tervezési és Típusfejlesztési Intézet – Budapesti Városépítési Tervező Vállalat) készíti.

1973 – Tenke Tibor és Mester Árpád elkészíti a lakótelep részletes rendezési tervét. Az építés előkészítésére további lépések nem történnek.

1979 – A Fővárosi Tanács és az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium Káposztásmegyer városrendezési megoldásának kidolgozására zártkörű pályázatot ír ki.

1980. január – A bírálóbizottság értékelése szerint az Általános Épülettervező Vállalat (ÁÉTV) a városrész részletes rendezési tervének, a Lakó- és Kommunális Épületeket Tervező Vállalat (LAKÓTERV) pedig a beépítési tervnek elkészítésére kap megbízást.

1980 – A lakótelep rendezési tervét Zoltai István készíti el, az egyes tömbök beépítését Zoltai István, Füzesséry Zoltán és Fekete Antal tervezi.

1981. május 6. – A Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottsága ülésén jóváhagyja Káposztásmegyer I. ütemének beruházási programját. Itt 6170 lakás, 64 iskolai tanterem, 700 óvodai, 300 bölcsődei férőhely, 8458 m² kereskedelem, 1461 m² szolgáltatás, 409 m² gyógyszerár és 908 m² orvosi rendelő megépítése

van előirányozva. A főváros belterületével való kapcsolatot a tervek szerint a 3-as metró biztosítaná.

1981 – Az I. ütem területén az alaputak, alapközművek, energiahálózat kiépítésével, patakiváltások és vízrendezési munkák megkezdésével megindul az építkezés. Az ütem tervezett befejezése: 1989. december 31.

1983. március 28. – 11 órakor kerül sor a Káposztásmegyeri lakótelep alapkövetelére a mai Karinthy Frigyes Általános Művelődési Központ előtti téren. Gérnyi Kálmán, a Fővárosi Tanács elnökhelyettese mond ünnepi beszédet, majd a kor dokumentumait tartalmazó urnát Lázár György, a Minisztertanács elnöke elhelyezi az alapköben.

1983 – Megkezdődik a kivitelezés. Elsőként az I. ütem mai Hajló és Óceánárok utcák által határolt tömbjét építi a 43. sz. Állami Építőipari Vállalat (ÁÉV). Az épületek tervezői: Leyer Magdolna és Vágvölgyi Anna.

1984. augusztus 29. – Nevet kapnak az épülő lakótelep közterületei: Cserző utca, Dunakeszi utca, Falemez utca, Faragó utca, Farkaserdő utca, Galopp utca, Hajló utca,

Az alapkövetétel ünnepsége. Előtérben a kép jobb oldalán Lázár György miniszterelnök, a bal oldalon (a második sorban) Kovács Ferenc, Újpest akkori tanácselnöke

Homoktövis utca, Intarzia utca, Járműtelep utca, Lakkozó utca, Lóverseny tér, Nádasdy Kálmán utca, Óceánárok utca, Pácoló utca, Szabolcsi Bence tér, Tóth Aladár utca, Ügető utca, Ványoló utca.

1984 vége – Beköltöznek az első lakók.

1984 vége – Átadják az ABC áruházat az Óceánárok és Hajló utcák sarkán.

1985. június 17. – Megindul az első autóbusszjárat, a 125-ös Káposztásmegyerrre. Újpest, Szilágyi utca végállomástól a Hajló utcáig közlekedik. A lakótelepet a Sporttelep utca felől éri el.

1985. szeptember – Átadják az Általános Művelődési Központot (ÁMK; Hajló u. 2-8.), melyben 100 férőhelyes bölcsőde, 200 férőhelyes óvoda,

16 tantermes iskola és egy 163 m² alapterületű gyermekkönyvtár is megkezdte működését.

1985. október – A könyvkölcsönző felnőttek részére minden héten csütörtökön délután fél 5-től este 7 óráig bibliobusz áll rendelkezésre az ÁMK mellett.

1985. december 18. – Újabb közterületek kapnak nevet az I. lakótelepen: Böröndös utca, Börfestő utca, Kordován tér, Szíjgyártó utca.

1985 – Elhelyezik az ÁMK előtt Parizán Mihály stilizált madaras kútszobrát (melyet Hagymakirálynak és hagymakirálynőnek is neveznek).

1986. szeptember 1. – Megindul a tanítás a Babits Mihály Gimnáziumban (Tóth Aladár u. 16-18.). Az épület tervezője Parádi Károly (LAKÓTERV).

1986. december 15. – Megindul a villamosforgalom az eredetileg metrónak épült pályaszakaszon. Az Élmunkás (ma: Lehel) tértől a lakótelep szélénél létesült új autóbusz- és villamos-végállomásig közlekedik a 14-es, mely az éjszakai forgalmat is ellátja. Ezzel együtt a 125-ös autóbusz útvonalát egy megállóval e pontig meghosszabbítják.

1986. december (?) – „Mini Forma-1” néven gokart pálya kezdi meg működését az eredetileg M0-ás autópályának szánt, Szilas-patak–Sporttelep utca–Óceánárok utca által közrefogott, korábban építkezési barakkoknak helyet adó területen.

1986 vége – Az I. ütem területén 1776 lakás készül el.

1986 – Az újabb lakóépületeket Heinrich Ferenc és Töröcsik Sándor tervezi. Heinrich Ferenc és Füzéressy Zoltán Káposztásmegyér I. ütem és az ezt kiszolgáló III. sz. Házgyár rekonstrukciójának megtervezéséért Ybl-díjat kap.

1987. május vége – Felavatják az újpesti Tanács kivitelezésében épült Kreszparkot.

1987. június – Káposztásmegyér II. lakótelep „A” ütemén tereprendezési és feltöltési munkák zajlanak, a patakok kiváltása történik. Folyamatban van az alapközművek kiépítése. A tervezet szerint az első lakásokat 1989-ben adják át, teljes befejezés 1991-ben várható.

1987. augusztus 1. – Megindul az első helyi buszjárat, a 124-es. „Káposztásmegyéri lakótelep 14-es villamos végállomás” elnevezésű végpontjáról indulva az Óceánárok utca–Farkaserdő utca–Homoktövis utca–Szilágyi utca (ma: Külső Szilágyi út) útvonalon körforgalomban közlekedik.

1987. augusztus 26. – A Szilágyi utca Óceánárok és Homoktövis utcák közötti szakaszának neve Külső Szilágyi útra változik.

1987. szeptember – Megkezdődik a tanítás a Lakkozó Utcai Általános Iskolában (Lakkozó u. 1-5.).

1987 – A lakótelep Építészeti Nívódíjat kap.

1988. szeptember 1. – Építkezési felvételű épületben, illetve egykori majorépületben megkezdte működését az Óceán Óvoda (Óceánárok u. M.)

1988. szeptember eleje – Tanévkezdésre még nem készül el az új általános iskola a Börfestő utca 5-9. szám alatt, ezért a tanév elejétől részben a Tábor utcai napközis tábortanulnak a gyerekek. Szeptember 19-étől az Ady Endre Művelődési Központ a tanítás helyszíne. Reggel és délután busszal szállítják a diákokat az iskolához és vissza.

1988. szeptember 26. – A Tóth Aladár utca és a Farkaserdő közötti névtelen közterület Andrásfi Gyula sétány nevet kap.

1988 ősze – Létrejön az „Intarzia” Káposztásmegyéri Nagycsaládosok Egyesülete, a

nagycsaládosok közösségének érdekvédelmi szervezete negyvennyolc család összefogásával.

1988 – Megalakul az Újpesti Óceán Lakóterületi Sportegyesület.

1989 eleje – Káposztásmegyeri Érdekvédelmi és Szervező Lakóegyesület (ÉK-SZER) néven civil érdekvédelmi egyesület alakul.

1989. február 1. – A Baross tér, Keleti pályaudvartól járó gyors 20-as autóbusz vonalát Káposztásmegyerig hosszabbítják meg. A járat csak munkanapokon közlekedik, egész napos üzemidőben. Ezzel együtt megszűnik a 125-ös busz.

1989. február 25. – „Káposztásmegyeri – METRÓ” néven alapítvány születik, melynek célja a metró helyi állomásának építéséhez való anyagi hozzájárulás gyűjtése.

1989. március 4. – Ismét jár a 125-ös busz, de csak a gyors 20-as üzemzűnetében, szombati és munkaszüneti napokon.

1989 nyár – Marosi Izidor váci püspök megalapítja a káposztásmegyeri katolikus plébániát, melynek vezetésére plébánosnak dr. Tomka Ferenc teológiai tanárt, káplánnak Jávorka Lajos atyát nevezi ki. A lelkészlak és a plébániai iroda egy Falemez utca 5. szám alatti lakásban van, ahol a hétköznapi szentmisék, a hittanórák és az egyes munkacsoportok megbeszélései is zajlanak.

1989. augusztus eleje – Szombat esténként, később vasárnaponként szentmisét tartanak az MSZMP közösségi házában (ma: KFÁMK Közösségi Ház, Lóverseny tér 6.).

1989. szeptember 1. – 24 osztály, 650 gyermek buszozik, mert nem készül el határidőre Káposztásmegyer II. iskolája.

1989 ősz – Megalakul a Káposztásmegyeri Közösségek Kerekasztala. Elsődleges célja az iskoláztatás körülményeinek javítása.

1989. december 18. – 126-os jelzéssel indul buszjárat a 14-es villamos végállomásától Káposztásmegyer II.-re „Mogyoródi-patak” elnevezésű, Külső Szilágyi út 110. előtti végállomásához.

1989 – Megnyílik a Bőrfestő Óvoda (Bőrfestő u. 1-3.)

1989 – A főváros ingyen telket ad a Káposztásmegyeren építendő katolikus templom és plébánia-együttes számára.

1989 – Elhelyezik a lakótelep jelképeként is számító Óratornyot, Péter Ágnes és Szöllőssy Enikő alkotását a Lóverseny téren.

1989 – Átadják az első lakásokat Káposztásmegyer II.-n.

1989 körül – Megszűnik a gokart pálya.

1989-1990 körül – Három konténeres telefonközpontot helyeznek üzembe Káposztásmegyeren, mely 3500 telefonállomás létesítését teszi lehetővé.

1989-1990 körül – A Közösségi Házban Csere Gábor vezetésével református istentiszteleteket tartanak.

1990 tavasz – Dr. Röck György vezetésével Farkaserdő utca 9. szám alatt megkezdődik működését a Káposztásmegyeri Családsegítő Központ (KÁCSAKÖ). Az épületben krízisszálló is helyet kap.

1990. április 3. – Káposztásmegyer II. utcaneveket kap: Csíksomlyó utca, Csíkszentiván utca, Hargita utca, Korond (volt 28.) utca, Sárpatak (volt 21.) utca, Székes (volt 23.) utca, Székpatak (volt 25.) utca, Tófalva (volt 22.) utca.

1990. május – Napi 730 gyermeket buszoztatnak. A Lakkozó utcai iskolába több mint 1200 diák jár, az épületben csupán 800 gyermeket tudnak elhelyezni. 14 osztályt, több mint 400 gyereket busszal szállítanak más iskolákba. Az ÁMK-ban működő iskolát tíz tanteremmel bővítik, itt nincs tornaterem. Nagyjából 8 osztályt, mintegy 200 gyereket buszoztatni kell. A Bőrfestő utcai iskolában váltott műszakban, délelőtt és délután is tanítanak; két osztály a tanárban, egy a folyosón tanul.

1990. június – A katolikus istentiszteletek továbbra is a közösségi házban vannak, a hittanórákat a Lakkozó utcai iskolában tartják. Ekkor a káposztásmegyeri közösségen belül 280-an járnak hittanra.

1990. augusztus – A Fővárosi Tanács ipari, kereskedelmi és mezőgazdasági főosztálya kistermelők részére ingyenes zöldség-árúsító helyet jelöl ki a Szabolcsi Bence téren és a Hajló utcai óvoda és bölcsőde előtt.

1990. október 31. – A Takarékosági Világnapon OTP kirendeltség nyílik a Kordován tér 4. szám alatt.

(Folytatjuk...)

MÉSZÁROS FERENC

Civilek Káposztásmegyeren

Amikor 1983 márciusában lerakták a káposztásmegyeri lakótelep alapkövét, a jelenlévők még nem sejtették, hogy az ünnepélyes pillanatok elműltével milyen nehézségekkel kell szembenézni. A VII. ötéves terv kiemelkedő beruházásaként kezelt feladat már az elején próbára tette az alkotókat.

A modern, több generációra tervezett, változatos külsővel rendelkező öröklakások elosztását menetközben megváltoztatták, és tanácsi bérlakásokként utalták ki többnyire nagycsaládosoknak. Ezért nem volt ritka a hat-nyolc gyerekes család sem. Ezek vegyes összetételű családok voltak, mivel az apuka is hozott a családba két-három gyereket, az anyuka is kettőt-hármat, közös is volt ugyanannyi.

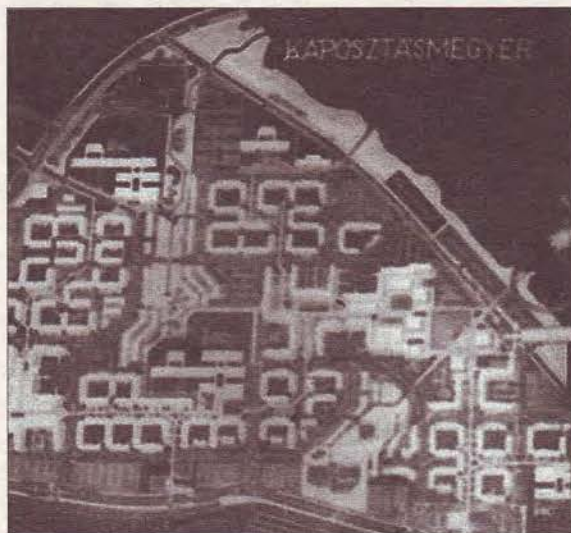
Nagyobb baj volt, hogy a korábban a családonként átlagban 1,6 létszámra tervezett gyermekintézmények kevésnek bizonyultak. Egyes iskolák folyosóin, könyvtár- és szakköri helyiségeiben is folyt a tanítás annak ellenére, hogy 23 osztályt kellett naponta utaztatni a kerület más iskoláiba. Baj volt a szolgáltatásokkal is. A Hajló- és az Óceán-árok út sarkán

épült ABC kezdetben még megfelelt az igényeknek, de a lakosság gyarapodásával nem tudott lépést tartani. Idővel a kissé nagyobb Óceán élelmiszer áruház is kevésnek bizonyult. Az orvosi rendelők hiánya is hamar megmutatkozott, különösen a gyermeklétszám növekedése miatt. Az építkezés elhúzóda következtében az amúgy is zsúfolt Izzó-lakótelepi gyermekorvosi rendelőben időnként kaotikus helyzet alakult ki.

Legnagyobb bajt azonban a metró korábban megígért Káposztásmegyeregig építendő szakaszának elmaradása jelentette. Sokan azért költöztek ide, mert a természeti környezet alkalmas volt a pihenésre és a kikapcsolódásra, ugyanakkor a metró segítségével rövid időn belül el lehetett volna érni a főváros leg-távolabbi pontjait is.

Ezeknek a gondoknak a megoldása szinte lehetetlennek tűnt, mert látszólag nem voltak gazdáik. A fővárosi és a kerületi tanács is igyekezett elhárítani a felelőséget. Viták robbantak ki arról, ki és hogyan kezelje az állami beruházás okozta gondokat. Ne felejtjük el, a rendszerváltás kezdetén voltunk. Azok a társadalmi szervezetek, amelyekhez korábban ilyen esetekben fordulni lehetett, egyre hiteltelenebbé váltak. A Hazafias Népfront (HNF) aktivistái mozgolódtak a területen, de igazi átütő erőt ők sem jelentettek. Ezért nem csoda, hogy beindult a lakossági önszerveződés.

Gomba módra szaporodtak az alapítványok, egyesületek elsősorban a metróért, a jobb közlekedésért s egyéb szolgáltatásért. A többnyire lakásokon szerveződő közösségek egymástól elszigetelve, kevés lakossági támogatást élvezve „tiszavirág életűek” voltak. Az iskolákon kívül más, nagyobb létszámú társaság befogadására alkalmas helyiségek nem nagyon voltak. A tanintézetekben tarthattak lakógyűléseket, de politikai színezetű összejöveteleket nem. Ezért vált nagyjelentőségűvé az a határozat, miszerint az MSZMP körzeti pártházait közösségi házakká kell nyilvánítani. Káposztásmegyeren szinte azonnal megtör-

Káposztásmegyer terve

tént a Lóverseny téri pártház átalakítása. Lét-
rejött az MSZMP Káposztásmegyeri Közös-
ségi Háza. Ez az állapot 1990 elejéig tartott,
amikor – az akkor még működő – kerületi
tanács átvette az épületet, amely pedig az ön-
kormányzat kezelésébe került mint volt párt-
vagyon.

A lakosság számára korlátozás nélkül
igénybe vehető ház hamar népszerűvé vált a
családok körében. Elsősorban a gyerekek
örültek a játék-lehetőségeknek (csocso, rex,
asztalitenisz, sakk, különféle társasjátékok
stb.). Az akkor még ritkaságnak számító vi-
deó-filmvetítés is tömegeket vonzott.

Az első nagyobb közösség,
amely helyiséget keresett ösz-
szejövetelei számára, a káposz-
tásmegyeri katolikus gyüleke-
zet volt. Ez az esemény meg-
lepetést okozott a közvéleménynek. Amikor a
közszolgálati televízió Ablak című műsorában
feltették a kérdést, miszerint hogyan lehet egy
kommunista intézményben szentmisét tartani,
a gyülekezet vezetője azt válaszolta, hogy az
őskeresztények üldöztetésük idején a római
kazamatákban tartották istentiszteletüket. Ha
nekik megfelelt az a hely, akkor ez a korszerű
közösségi ház számukra is elfogadható. A ri-
port végül is bizakodó hangulatban zárult, és a
műsort vezető Déri János így búcsúzott. „Di-
csértessék, titkár elvtárs!”

Ez az együttműködés a továbbiakban is
megmaradt, s alkalmanként kisegítettük egy-
mást, amire jellemző az alábbi példa is. Egyik
szerdai napon az esti mise előtt megjelent egy
idősebb hölgy, és az előtérben játszó gyere-
kektől megkérdezte, merre találja a Feri
Atyát. A gyerekek illendően válaszoltak: a Fe-
ri bácsi (azaz Mészáros Ferenc, e cikk szerző-
je) az irodában van. A hölgy bejött, udvariasan
köszönt: „Laudetur Jesus Christus (azaz:
Dicsértessék a Jézus Krisztus)”. A köszönésre
én is illendően válaszoltam. Azután azt mon-
ta: „Atyám, én gyönni szeretnék.” Rendben
van mondtam, rögtön jön Andor Atya és nála
lehet. „De én Önnél akarok!” Ekkor már érez-
tem, hogy engem dr. Tomka Ferenc plébános
úrral tévesztett össze. Miután tisztáztuk a
helyzetet, egy jó ideig még elbeszélgettünk.
Kiderült, hogy családi problémái vannak, és
keres valakit, akivel megoszthatja gondjait.

Úgy érzem, hogy némileg sikerült megnyug-
tatnom.

A gyülekezettel kialakult jó viszonyt az-
után is sikerült fenntartani, hogy felépült a Ká-
posztásmegyeri Szentháromság Plébánia és
Templom. Mivel nagyobb koncertek megren-
dezésére a Közösségi Ház nem volt alkalmas,
ezért több alkalommal sikerült díjmentesen
használni a sokkal jobb akusztikával rendelke-
ző templomot. Később jelentkeztek más egy-
házak képviselői, de mivel a gyülekezetük jóval
kisebb létszámú volt, ezért idővel az újpesti
hittársaikhoz csatlakoztak. Egyedül a Káposz-
tásmegyeri Református Misszió maradt meg,
templomuk építése nemsoká befejeződik.

Nem sokkal a katolikusok után egy má-
sik nagyobb csoport is jelentkezett. Ez a cso-
port a Lóverseny tér környékén élő 16-18 éves
fiatalokból állt. Az ott élő lakók „nem bírták
sokáig cérnával”, hogy esténként a lépcsőházak
környékén nagy zajjal társalgó ifjúság lehetet-
lenné teszi a pihenésüket. Ezért a lakóközösség
vezetőjének tanácsára küldöttségük felkereste
a Közösségi Házat. Rövidesen létrejött az öt-
ven-hatvan fős IFI Klub. Hamarosan elkészült
a programjuk, saját igazolványt készítettek há-
zilag, zenekart alakítottak, diszkót működtet-
tek, persze nem minden vita nélkül. A lakók
elsősorban a hangerő miatt panaszkodtak, de
nem ez volt az oka, hogy másfél év múlva meg-
szűnt ez a klub. A tagok egyszerűen kiöreged-
tek. Többeket besoroztak katonának, mások
meházasodtak, főiskolára kezdtek járni, vagy
éppen munkába álltak. A társaság szétszéledt.
Helyükre újabb fiatalok léptek, s megalakították
a KIC-t. (Káposztásmegyeri Ifjúsági Club). Ők
már részben függetlenítették magukat a
Közösségi Háztól, mert a klubestjeik mellett
múzeumlátogatásokat, túrákat szerveztek.
Részt vettek földnap rendezvényeken, Farkas-
erdőbeli bográcslásokon stb.

Az eddigi ifjúsági kluboktól tartalmilag
elkülönült a Juventus Ifjúsági Egyesület. A ki-
lencvenes évek elején a fiatalok körében egyre
terjedt a kábítószerfogyasztás. Eleinte a szipu-
zás volt a sláger, már a könnyű drogok is köny-
nyen hozzáférhetőkké váltak. Káposztásme-
gyeren is megjelentek a kezdő dielerek, akik a
családokra komoly veszélyt jelentettek. Ezért
a szülők egy része szakemberek segítségével
alakította meg az egyesületet. Tiszteletbeli el-

nőknek megválasztották az országos hírű dr. Gyökössy Endre pasztorálpszichológus, református lelkipásztort. Az ő segítségével szervezték meg a szülők és gyermekek közös foglalkozását. Rövid idő alatt sikerült jelentős eredményt elérni. Gyökössy professzor váratlan halála miatt azonban megszakadtak a közös foglalkozások, s az egyesület végül is feloszlott.

Nemcsak a fiataloknak volt kedvük a közösségi életre, hanem a felnőtteknek is. A városrészben kezdetben több mint hatszáz nagycsalád élt. Meg is alakították az egyesületüket, de mindjárt hármat is. Egymással rivalizáltak, ami hátráltatta munkájukat, a szegényebb családokkal való foglalkozást, ruha- és élelmiszerosztásokat, gyermeknevelési tanácsadást stb. Végül is a legerősebb nagycsaládos egyesület, a NOE Intarzia Egyesület maradt meg, a többi egyesület tagsága vagy elköltözött, vagy átlépett az Intarziába.

A nyugdíjasok is két egyesületbe tömörültek. Az egyikben a fegyveres testületek volt tagjai, a másikban a civil nyugdíjasok tömörültek. Egy idő után ez a két csoport is egyesült, részben a lassú létszámcsökkenés, részben a programjaik olcsóbb finanszírozása miatt.

Teret nyújtott a közösségi ház a különböző hobby tevékenységeknek is: a bélyegyűjtőknek, a telefonkártya-gyűjtőknek és a különböző kézműves foglalkozásoknak.

Mivel a lakók helyzete nehezen javult, ezért a különböző egyesületek és klubok vezetői, a már megalakult vagy éppen alakulóban lévő pártok tisztségviselői úgy gondolták,

MSZMP Közösségi Ház

hogy összefogva többet tudnak elérni a lakótelep helyzetének javítása érdekében, mint külön-külön. Ezért megalakították a Káposztásmegyeri Közösségek Kerekasztalát, a KKK-t.

A KKK-ban minden, Káposztásmegyeren aktívan működő egyesület, klub és gyülekezet, valamint az akkoriban alakuló pártok ügyvezetői vettek részt. Feladatuk sokrétű volt. Mivel akkor még nem volt kivel a lakótelep sorsáról szót váltani, megkeresték azokat az intézményeket, amelyek közvetve vagy közvetlenül munkájuk során valamilyen kapcsolatba kerültek Káposztásmegyerrrel. Sikeresen jártak a BKV-nál a lakótelepen közlekedő buszok járatainak sűrítése érdekében, egy közvetlen gyorsjárat (piros 122-es) indult Káposztásmegyer és a metró Városcsúsz megálló között. Szorgalmazták, hogy a 14-es villamos járatát hosszabbítsák meg a lakótelep végéig. Erre azonban csak 1998-ban kerülhetett sor. Eljártak a telefontársaságnál, hogy a telefon iránti igényeket minél előbb elégítsék ki, mert a telefon csökkentené az elszigeteltség érzését. A káposztásmegyeri telefonközpont átadására végül 1994-ben került sor. Aláírásokat gyűjtöttek annak érdekében, hogy a főváros biztosítson egy ingyen használatú telket, ahol a katolikus gyülekezet felépítheti saját templomát.

A Káposztásmegyeri Közösségek Kerekasztala egészen addig működött, ameddig az első szabad választás után felállt az újpesti képviselőtestület. Ettől kezdve az ügyeket már ők vitték tovább a Káposztásmegyeri Bizottság közbeiktatásával.

Az önkormányzat megalakulása után is alakultak civil szervezetek egy-egy fontosabb feladat ellátása érdekében. Ilyen volt a Rendelőnkért Alapítvány, amit a lakók az egészségügyben dolgozókkal közösen hoztak létre, hogy minél előbb felépüljön a Hargita utcai orvosi rendelő.

Az újpesti önkormányzat megalakulása óta minden segítséget megad a civil szervezeteknek. Helyiséget biztosít munkájuk zavartalan végzéséhez, a Társadalmi Kapcsolatok Bizottsága rendszeresen ír ki pályázatot több millió forint értékben a civilszervezetek támogatására. A szervezetek közül sokan átvállalnak önkormányzati feladatokat is, amivel hosszabb távon a lakosság helyzetén javíthatnak. □

KRIZSÁN SÁNDOR

A Káposztásmegyeri lakótelep tömegközlekedésének története, 1. rész

Bár a lakótelep tervezése a hatvanas évek derekán kezdődött, az új városrészt csupán negyed százada „alapozták meg”. Első lakói a főváros szívéből egyenesen a terület belsejébe vezető metrókapcsolat reményében költöztek Káposztásmegyer vadonatúj panelházaiba. Csak a nyolcvanas évek második felére vált világgossá: a megígért földalatti nem fog kijutni a ráépülő lakótelepre. A helyi tömegközlekedés kialakulásának ismertetése előtt a meg nem valósult metrókapcsolat tervéről ejtünk szót.

A hatvanas évek közepének közlekedésfejlesztési koncepciója már tartalmazta a tervezési fázisban álló észak-déli metróvonal Újpest, István (ma: Szent István) tér és Kispest, Vörös Csillag Traktorgyár (Hoffher Albert utca) közötti vonalának elgondolását. Az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság munkabizottsága 1967-68-ban kidolgozta e vonalra vonatkozó tervezetét, melyben benne foglaltatott, hogy nem csak a 2-es metróval és a főpályaudvarokkal való közvetlen kapcsolatát tekintik fő feladatának, hanem az úgynevezett ingavándor-forgalom ellátását is. Ennek megfelelően északi végpontjául Rákospalota-Újpest MÁV-állomást jelölték ki, déli végén pedig egy elágazással Kőbánya-Kispest vasútállomáshoz kívántak új szárnyvonalat építeni – végül itt lett a vonal déli végállomása. Északi felén az Árpád útnál egy kiágazással a leendő Káposztásmegyeri lakótelepre vezetett volna a Váci és Megyeri utak alatt. A hetvenes évek első felében a metró északi végét Rákospalota újonnan építendő központjáiig húzták ki.

1977-ben e tervezetet a Fővárosi Tanács felülvizsgáltatta és módosította. Az új elgondolás szerint nem épült volna külön szárnyvonal, hanem az Árpád út alól Rákospalota-Újpest vasútállomás nyugati oldala mellé kanyarodva haladt volna tovább Káposztásmegyer felé. Az 1970-es 80-as évek fordulóján ké-

szült hosszabb távú tervezet szerint a 20-25 ezer lakásosra megálmodott lakótelep területén is végighaladt volna, helyben 4-5 állomással számoltak. 1982-ben az új városrész déli végéig való kiépítést az új, Szilas-patakon túli járműteleppel együtt 1987-88-ra irányozták elő.

A földalatti létesítése azonban lassabb ütemben haladt, mint ahogy a Káposztásmegyeri lakótelep építéséhez hozzáfogtak volna. Az új városrész alapkövetételére 1983. március 28-án került sor, és 1984 végén első lakói elfoglalhatták frissen elkészült otthonaikat. Nekik ekkor nemhogy metró, saját buszjárat sem állt rendelkezésre. Ha utazni akartak, a 20-as autóbusz Erdősor úti végállomásához kellett átgyalogolniuk. A fekete 20-as a Keleti pályaudvarhoz tartott, illetve érintette az újpesti SZTK-t. Viszont a Tito (ma: Rózsa) és Tél utcákon átvezető vonala elkerülte a IV. kerület belterületét, az István téri piaccal sem teremtett közvetlen kapcsolatot.

Az új honfoglalók számára azonban ez a buszhoz való gyaloglás nem lehetett kielégítő. Az alapelképzelés, a metróforgalom megindulása még váratott magára, a mindinkább gyarapodó lakótelep tömegközlekedéséről addig is gondoskodni kellett. Atmeneti megoldásként a BKV Rákospalotáról érkező 12-es villamosára

A 125-ös jelzésű busz az újpesti SZTK előtt, 1990-ben (Fotó: Krizsán Sándor)

ráhordó szerepkörrel buszjáratot indított. Az első káposztásmegyeri autóbusz, a 125-ös 1985. június 17-én, hétfőn kezdett közlekedni. Szilágyi utcai végállomásáról a Szilágyi utca–Kiss János utca–Dózsa György út (ma: Görgey Artúr utca)–Papp József (ma: Szent Imre) utca–Leiningen Károly utca–Iglói utca–Sporttelep utca vonalon 10 perc alatt ért ki az új városrészbe. Jobbra kanyarodva az Óceánárok utcán ment a Hajló utca torkolatáig, ideiglenes, Káposztásmegyeri lakótelep elnevezésű végállomásáig. Itt a busz visszafordulása után, a házak felőli oldalon lehetett le- és felszállni.

Újabb lakások építésével, a lélekszám emelkedésével ez az egy átszállásos járat nem tudott lépést tartani. A metrót Káposztásmegyertől távol, az angyalföldi Váci úton már javában építették, a munkálatok Újpesten 1986 táján kezdődtek meg. Az egyre jobban növekvő utazási igények kielégítésére a Rákospalota–Újpest vasútállomás utáni, metrónak épülő zártpályás szakaszon ideiglenesen villamosjárat indítását tervezték. A 660 méter hosszúságú műtárgy 1986 nyarán-őszén épült. A vonal kétvágányos végállomását a Szilas-patak szomszédságában helyezték el. December elején már a próbameneteket tartották, a meghosszabbított 14-es villamos hivatalosan december 15-étől vitte Káposztásmegyer lakóit Újpest központja, illetve az Élmunkás (ma: Lehel) tér felé. Ekkor éjszakai járatát is átminősítették. Ezzel egy időben készült el az új autóbusz végállomás, ahol elsőnek a 125-ös fordult vissza, útvonala az addigi Hajló utcai végponttól egy rövid megállóval lett hosszabb.

Több mint fél évig még megoldatlan maradt az északi irányban terjeszkedő lakótelep saját tömegközlekedése. Az első helyi járatot 1987. augusztus 1-jén helyezték üzembe 124-es jelzéssel, mely az Óceánárok utca–Farkaserdő utca–Homoktövis utca–Szilágyi utca (ma: Külső Szilágyi út) vonalán került meg a lakótelepet. Megállói ekkor még csak az Óceánárok utcában a Hajló utcánál és az ABC áruháznál, a Farkaserdő utcában a Gimnáziumnál és a Nádasdy Kálmán utca torkolata előtt, a Szilágyi utcában pedig a Járműtelep és Galopp utcáknál voltak. Egy hónappal megindulása után a Homoktövis utcában a Szilágyi utca előtt létesült le- és felszállási lehetőség. 1988. május 11-én a Nádasdy Kálmán

utcai megállót 70 méterrel előbbre tették, majd a következő év június 30-án az utca keresztvezése elé visszahelyezték, az itt kiépített új megállóöbölbe. Ezzel együtt a Farkaserdő utca 15. előtt Kordován tér néven helyeztek üzembe új megállót. A Farkaserdő utcában a Bőrfestő utcánál 1989. január 10-étől állt meg a 124-es autóbusz.

1989. február 1-jén megszületett a főváros belterülete felé irányuló második átszállásmentes kapcsolat. A Keleti pályaudvar és a Nádor utca között munkanapok reggelén és délutánján járó gyors 20-as autóbusz útvonalát a Leiningen Károly, Iglói, Sporttelep és Óceánárok utcákon át a villamos végállomásáig hosszabbították meg. Ezután egész nap reggeltől estig közlekedett a piros 20-as, ám kizárólag csak munkanapokon. Ezzel együtt a 125-ös viszonylatot megszüntették, január 31-én kedden ment – átmenetileg – utoljára. Hiányozhatott, hiszen a villamos esetleges üzemzavara folytán hétfőként semmilyen tömegközlekedési eszköz nem állt rendelkezésre, mellyel a lakótelepiek utazhattak volna. Ezért a szakemberek a 125-ös hétfői és ünnepnapjainak újraindítása mellett döntöttek, így március 4-étől korábbi útvonalán ismét útjára indították az „ős-káposztásmegyeri” buszjáratot.

A nyolcvanas évek végére a lakótelep I. üteme tető alá került, a II. ütem építési munkái pedig javában folytak. Az új negyed első lakásai 1989-90 fordulójára váltak fogadóképessé, a beköltözők Káposztásmegyer I.-ről, illetve a 14-es villamostól az 1989. december 18-án indult 126-os jelzésű busszal utazhattak. E járat a Külső Szilágyi úton 8 perc alatt ért ki a II. lakótelep Mogyoródi-patak elnevezésű végállomásához, amely akkor az 1304. számú (Külső Szilágyi út 110.) épület előtti – ma Székpatak utca elnevezésű – megállóban volt. A mai, Auchan irányú megálló le-, a lakótelep felőli pedig felszállóhelyül szolgált. A buszok körülbelül kétszáz méter megtétele után a Külső Szilágyi út tengelyében, a vasút alatti átjáróhoz vezető út mellett kiépített fordulóban kanyarodtak vissza. (E fordulót az M0-ás autópályához vezető úttest építésekor számolták fel.) Megállói a Galopp, a Járműtelep és a Bőrfestő utcáknál voltak. *(Folytatjuk...)*

DR. SZERÉNYI ANTALNÉ
Oratórium Újpestről

Bilincseket tördelő század,
Új utakat keményen taposó század,
A reformokból forradalmakat érlelő század,
Csodállak!
Fények és árnyak lüktető kora
Hatalmas karján felemelt egy várost.
Kultúra nőtt itt és gyáripar.
Utcákba rendeződtek a házak –
Napról napra virult ez a város.
Nagyra nőtt, mert ellentételeiben is nagy volt
százada, a tizenkilencedik.
Köszöntelek most szép Budapestnek negyedik
hajtása,
Újpest!
Eggyé fonódtam veled, és büszke vagyok rád:
táguló utcáidra, magasodó házaidra, gazdagodó
boltjaidra,
kék-sárga járműveidre.
Büszke vagyok múltadra, célratörő, erőteljes
építőmunkádra.
Büszke vagyok az égbenyúló panelházak mellett
épülő
átriumos családi otthonaidra,
gyarapodó zöldellő tereidre, az esti villódzó
fényeidre,
a napról napra szépülő városra, Újpestre.

Már indulásod sem volt mindennapi.

1840-ben gróf Károlyi István fóti földbirtokos
sivár káposztásmegyeryi pusztáját az Istvánhegy
oldalán, a mai Baross utca környékén
tettvágytól indítva felparcelláztatta.
Itt minden megtelepedő kapott haszonbérbe az
uraságtól 32 évre
3000 négyszögöl házhelyet, ahol
mindenféle műhelyeket, sőt gyárakat szabadon
állíthattak
vallásra, nemzetiségre való tekintet nélkül.
Nem volt céh, de volt szabad kereskedés, szabad
termelés!
És lásd a csodát!
A dolgoz kezek nyomán már nem a sivár föld,
és ahol ősszel a mézszínű musttól édesedett
a levegő

és lila szőnyeget terített a szőke fürtök alá a
muskotályszilva,
város kezdett nőni a homokon.
Sokfelől jöttek ide,
Jöttek Sziléziából és
Csehországból,
Ausztriából és
Galíciából,
Erdélyből és Fiuméből. Jöttek
szorgos emberek, boldogságkeresők és
szerencsevadászok.
Csakhamar gyalu sikoltott a műhelyekben,
nem andalított már a must illata,
csergőz marta a szemeket látásától vakulásig.
Száradó bőrök látványa fogadta az idegeneket.
A főúri istállók angol lovászhai a királyné paripáit
zabolázták.
Keserű örömök kísérték útjukat,
sóhajtva nyíltak utánuk a kiskapuk.
A Gyáli-tó lidércfényeiben babonás szemek
riadoztak szélfúttá éjszakákon,
s ha a Stern-szeszgyár udvarában felbőgött a
jóság, ijedten hányták szegényes vackaikon
a keresztek a jámbor tehenészlányok.
Pedig a verkliszóra könnyedén libbent tarka
rokolyájuk,
még jobban, ha a bujtogató Csömör cigány húzta.
Sört szopogattak illedelmesen, s jó szóra vágva
simultak csókjába a legénynek.
A szerelem virága nekik csak teher lett,
félénken surrantak a pap elébe,
pedig szlovákul is eldadoghatták:
az Isten magához vette a csenevész kiseddet.
Őszi alkonyon a szerelem fájdalma és a gyakori
lélekharang így szűrte meg a csendet.
Tífusz, kolera, szárazbetegség
s a tudatlan szegénység önmagát emésztette.
Másfajta nyomorúság is megcsomósodott itt.
Az embertelen adók meg az uzsora mélyre húzó
köveiből,
a kiszolgáltatott nyomor fekete mélységeiből
lángok csaptak fel:
kraval, népfelkelés Újpesten!
Egy becsületes hentesmestert 30 forintnyi hátralék
miatt

tömlöcbe zártak, ott szégyenében felakasztotta magát.

Mi történt voltaképpen?

Megölték?

A bizonyítékok eltűntek!

Temetésén egy 48-as honvéd búcsúztatja.

Csömör cigány a Marseillaise-t húzza.

Megostromolják és felégetik a községházát.

Oh szenvedések, dühök, alakatlan indulatok!

A katonaság helyreállítja rendet és

a vagyonbiztonságot.

A város pedig

Budapest küszöbje

Budapest külvárosa

Budapest előszobája

tovább izmosodik,

immár gyárváros, gyár gyárak mellett:

fűrészmalom

bőrgyár

gyufagyár

enyvgyár

lámpagyár

gyógyszergyár

cérnagyár

Újpest egyik jelképe: a víztorony

gépgyár

szőrmegyár.

A haszon nagy, a munka hosszú.

Az egykori Kis-Amerika tétova, tarka

embertömegéből

az évek kiválasztották

az erős, alkotó, teremtő, dolgozni tudó és

akaró

polgárság magját.

Most már igazi VÁROS született.

Sokféle nyelven hangzott a szó a Fő utcán,

de egy volt az érzés, ide tartozom, itt a hazám.

Ezek az utcák ihlették Derkovits Gyulát,

itt lehetett oktató József Attila,

erről a városról írt Babits Mihály,

az élet telt és hiányzó szépségeiről

itt dalolt Berda József.

Az emberfaj sárkányfog-veteménye

meztizedelte a város üldözöttjeit.

A gonoszság és a kegyetlenség itt tiporta meg

sokak szívét:

Martosi Morócz és Lebstück Mária,

Fényes Elek és Kafka Margit,

Aschner Lipót és Gárdi Jenő,

Erkel Gyula és Bródy Imre,

Vas István és ezek és tízezrek

ebben a városban, de nemcsak ezért a városért...

Kósa Pál, Rajki Márton, Koszterna Gyula és

mások

a megtorlás fojtogató füstjéből biztató jövő felé

mutatnak.

Áldozatuk ott szunnyad behegedt fájdalmak

mélyén.

Mártír vérük az új falakba épült.

Egy új Pestnek,

a tágasabb szabadság bővizű forrásának

álmodtak téged alapítóid.

Ha a dolgos, harcos, törekvő bátor évtizedek

– pillanatnyi idő –

tenger kínján Budapest lettél.

Légy emberkapcsolatok oázisa

a homoksivatagra épült modern életedben,

őrizd meg szépségét farmeres lányaidnak,

jó hűségét a guruló labda után futó fiaidnak,

vigyázd kedves öregjeink emlékező szívét,

légy emberhez méltó otthona a messziről jötteknek

Budapest törzsének északi ága,

hagyományaihoz ragaszkodó s mégis megújulni

tudó

Újpest! □

DR. KRISKA GYÖRGY

Fényszennyezés – a környezetszennyezés új formája Budapesten

Kevesen gondolnak arra, hogy nem csak kémiai, biológiai anyagokkal károsíthatjuk környezetünket. A fény (és általában az elektromágneses sugárzás) is környezetszennyező lehet. Fényszennyezésen a természetes éjszakai fényviszonyok emberi tevékenység által történő megváltoztatását értjük. Ha a természetes fényforrásokon kívül más fényforrások is megjelennek, ezek növelik az égbolt háttérfényességét, és fellépnek a mesterséges fény környezeti ártalmai.

A fényszennyezés következtében jelentősen csökken a szabad szemmel látható csillagok száma. Ez a tény gátolja a csillagászok munkáját, és veszélyezteti a világegyetem eredetére, fejlődésére és az égitestekre vonatkozó tudományos kutatások sikerét.

Az ökológiai fényszennyezés az asztromómiai fényszennyezésnél szélesebb fogalom. Nem csak az ég felé irányított vagy tükrözött fény számítható ide, hanem minden olyan mesterséges megvilágítás, amely az ökoszisztémát valamilyen mértékben kedvezőtlenül befolyásolja. Az állatoknál a problémát a fény vonzó- vagy távoltartó hatása okozza.

Az erős megvilágítás számos rovarnál gátolja a repülést, a tájékozódást, a látást, a vándorlást, az elterjedést, a szaporodást és a tojásrakást. Ráadásul az erős fény megzavarja az élőlények bioritmusát is. A megvilágított rovar könnyebben válik a madarak, pókok és egyéb ragadozók áldozatává. A denevérek gyakran táplálkoznak az utcai lámpák körül. A rovarok ugyanis összegyűlnek a fény körül, és ezt a denevérek kihasználják. A biológusok a szokásos néhány denevér helyett olykor 20-at is megfigyeltek kilométerenként az utcai lámpák közelében. Más kutatók kísérlettel igazolták, hogy az utcai higanylámpák megzavarják a lepkék védekezési viselkedését, és ezért növekszik a veszélyeztetettségük a denevérekkel szemben.

A tengeri teknősök legnagyobb tojásrakó helye az Egyesült Államokban, a floridai tengerparton található. A fiatal teknősök az éjszakai sötétség védelmében bújnak elő a homokban lévő tojásokból és másznak a tengerbe. A tenger irányát a vízfelületről visszaverődő csillag-, esetleg holdfény határozza meg. A partmenti szállodasor mesterséges fényeinek hatására a teknősök rossz irányba indulnak, és így egyre inkább eltávolodnak a tengertől, ami pusztulásukhoz vezetett. A probléma felismerése óta a floridai partvidéken a teknősök kikelését is figyelembe veszik a közvilágítás szabályozásában.

A madarak esetében kimutatták, hogy a fényszennyezés hozzájárulhat a természetellenes költőhelyválasztáshoz, és a mesterséges megvilágítás okozta „állandó nappal” felborítja a madarak bioritmusát; nappali madarak éjszaka is aktívak, énekelnek, táplálkoznak. Közvetett utak mentén álló lámpák rovarcsalogató hatása, amely az utak közelébe vonzza a madarakat, amelyek így gyakran autógázolás áldozataivá válnak. Vándorlás közben elsősorban az éjszaka vonuló és alapvetően a csillagos égbolt alapján tájékozódó fajok veszélyeztetettek, amelyek tájékozódását megzavarják a mesterséges fényforrások, ami hibás orientációhoz vezethet. A madarak számára a kivilágított magas objektumok jelentik a legnagyobb problémát. Ezek felhőkarcolók, kommunikációs tornyok, hídpillérek, díszvilágított, fényár világított épületek. A madarakat

Budapest fényszennyezése

az ilyen objektumok vonzzák, tájékozódásukat megzavarják. Ez ütközéshez vezethet, ami általában a madarak pusztulásával jár. Észak-Amerikában elvégzett vizsgálatok alapján évente kb. 4-5 millió madár pusztul el ilyen módon. Ismert egyedi esetben egy kivilágított TV-torony egyetlen éjszaka húszezer madár pusztulását okozta.

Nem csak az állatokra, hanem az emberre is veszélyt jelenthet a fényszennyezés. Több, világszerte elvégzett vizsgálat is kapcsolatot talált bizonyos daganatos megbetegedések előfordulásának növekedése és az emberek a pihenési időszakban érő mesterséges megvilágítás között. Az éjszaka folyamán a fény visszafogja a melatonin hormon termelését, ami az egyik alapvető antioxidáns, amely a rák kialakulása ellen is védelmet nyújt.

Újabb kutatások eredményei alapján, amelyek közül néhányról az Újpesti Helytörténeti Értesítő hasábjain is beszámoltunk (Rejtélyes rovarinvázió Újpesten, Emberi gyász, szitakötő végzet – Megtévesztett szitakötők a Megyeri temetőben) ma már tudjuk, hogy a fénysugarak káros hatásait nem csak éjszaka, hanem nappal is képesek kifejteni. Ezek az élő környezetet károsító hatások mindig valamilyen ember alkotta mesterséges produktum fényszennyezésére vezethetők vissza.

Mivel ezek a szennyező források különösen a városok élővilágát veszélyeztetik, ezért fokozott a felelőssége azoknak a városvezetőknek, akik körültekintő döntésekkel csök-

A fényt tükröző üveg épületek is megváltoztatják az állatok optikai környezetét

kenthetik, vagy ellenkező esetben súlyosbíthatják az élővilágot sújtó különös környezet-szennyezés hatásait. Sajnos ez utóbbira láthatunk példát egy friss budapesti hír kapcsán.

A közelmúltban Magyarországra látogatott az Ishii Motoko tervező és Kakuta Hiromi nagykövetségi első titkár asszony vezette japán munkacsoport, mely a tervek szerint 2009-ben díszkivilágításba öltöztetné az Erzsébet hidat. A küldöttséget fogadó főpolgármester-helyettes elmondta: 2009-es év nem csak a japán-magyar kapcsolatok szempontjából lesz kiemelkedő jelentőségű, addigra ugyanis a Szabadság híd felújítása is befejeződik.

A Fővárosi Önkormányzathoz ellátogató japán küldöttséget a főpolgármester-helyettes fogadta hivatalában, a munkacsoport az Erzsébet híd díszkivilágításának tervéről folytatott megbeszélést. A választás azért esett az Erzsébet hídra, mert névadója akkor volt Magyarország királynéja, amikor a két ország között megszületett a diplomáciai kapcsolat. Kono Johei, a Japán Alsóház elnöke, a Japán-Magyar Baráti Társaság vezetője már a tavalyi budapesti látogatásakor jelezte a főpolgármesternek, hogy országa – az Osztrák-Magyar Monarchia és Japán közötti kapcsolatfelvétel 140., illetve a magyar-japán diplomáciai kapcsolatok újrafelvételének 50. évfordulója alkalmából – 2009-et Budapesten is igyekszik emlékezetessé tenni. A főpolgármester-helyettes elmondta: mivel a Szabadság híd felújításának is része a díszvilágítás kialakítása, 2009-ben már három budapesti híd tenné a dunai panoráma éjszakai képét feledhetetlené a fényorgiában gyönyörködő fővárosiak és az itt-ott még létező városi élővilág számára egyaránt.

Szerencsére azért nem mindenhol fontosabb a politikai piár a tudományos ökológiai szempontoknál. A fényszennyezéssel kapcsolatos problémák felismerése után az 1990-es évek második harmada óta világszerte felgyorsultak a jogalkotási folyamatok, és sorra születnek a különböző (természetvédelmi, csillagászati, energiatakarékossági) indíttatású rendeletek a tengeren túl és innen. A legutóbbi fényszennyezés elleni szabályozás éppen északi szomszédunknál, Szlovákiában emelkedett törvényerőre 2007. augusztus 30-án. □

HIRMANN LÁSZLÓ

Ispánki Béla

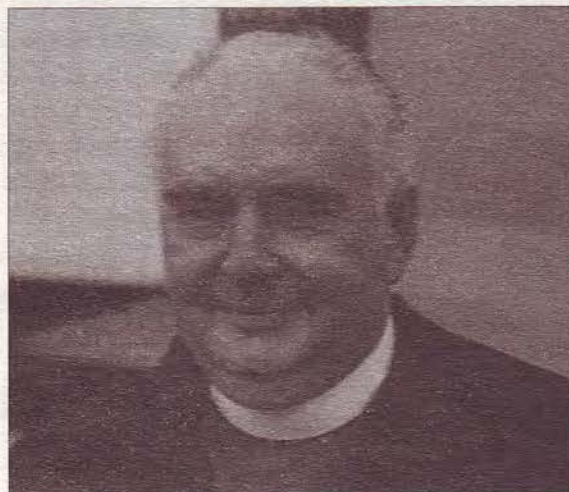

Ispánki Béla 1916. október 30-án született Újpesten, kilenc gyermekes családban. Édesapja a MÁV-nál dolgozott, az egyik vasútállomás tisztviselője volt.

A család Megyeren, a Kolozsvári utca 50-ben, később a Mildenerger utca 6. szám alatti házban élt. Ispánki Béla mindössze 7 éves volt, mikor édesapja elhunyt. Özvegy édesanyja ezt követően szegénységben, de tisztességben nevelte gyermekeit. Béla, aki édesapja keresztnevét örökölte, az elemi iskolát a Viola utcában végezte, majd a gimnázium első négy osztályát a Könyves Kálmán Gimnáziumban járta ki. Bizonyítványa kitűnő tanulmányi eredményről tanúskodik. Diákévei alatt az Újpesten működő 117. számú, János vitézről elnevezett cserkészcsapat tagja volt. Bizonyára az ifjúságot keresztény szellemben nevelő szervezetnek is szerepe volt abban, hogy idővel egyházi szolgálatra érzett hivatást. Az esztergomi Szent Benedek Rendi Katolikus Szent István Gimnáziumba iratkozott át, ott érettségizett 1935-ben, kitűnő tanulmányi eredménnyel. Mivel előjárói felfigyeltek kitűnő képességeire és példamutató szorgalmára, felsőbb tanulmányok elvégzése céljával Rómába küldték. A Német-Magyar Kollégium hallgatója lett. Nyelvtudásának csiszolása mellett bölceletet is tanult, 1938-ban kitüntetéssel doktorált teológiából. 1941. október 26-án szentelték pappá a római Santa Maria Maggiore bazilikában. Az évek, amelyeket a Vatikánba töltött, kissé eltávolították szülővárosától. Erről később így írt: „Rómából Újpestre érkeztem. Négyévi távollét után, újmiséis papként. Szülővárosomat kissé idegennek találtam. A mozgalmasság sok változást hoztak a gyárváros életében. A lakosság gyorsan cserélődött. Az utcán járva mindig megörültem, ha felcsillanó szemek, meglepett mosoly, vagy felkiáltás jelezte: valaki a régiek közül felismert.” Mint újmiséis, első hazai szentmiséjét az Egek Királynéja templomban mutatta be. A bevonuláskor katonatisztek és cserkészek álltak dísz-

sorfallat. A hívek nem fértek be a templomba. Papi szolgálatát azonban nem Újpesten kezdte meg. A tudós ifjú egyházfit Esztergomba rendelték, udvari papnak. Serédi Jusztinián bíboros hercegprímás oldalán szertartóként működött. Szabadságra rendszeresen hazautazott családjához. Az újpesti katolikus papok kisegítése céljából ilyenkor temetéseket vállalt. A helyi szegény sorsú emberek között híre ment, hogy szinte ingyen, a legalacsonyabb díjszabás mellett is a legszebb gyászbeszéddel, a koporsókat gyalog a sírig kísérvé adja meg a végtisztességet az elhunytaknak. Jó kapcsolatot épített ki Csík József apáttal, az Egek Királynéja templom plébánosával, valamint gondnokával, Gondos Józseffel.

A háború évei alatt Ispánki Béla az üldözöttek pártfogójává vált. Vatikáni kapcsolatait kihasználva rengeteg, a zsidótörvények hatálya alá eső embert mentett meg a deportálástól. Serédi hercegprímás 1945 tavaszán elhunyt, utódául Mindszenty Józsefet neveztek ki. A bíboros nehéz időkben került a magyar katolikus egyház élére. A háborút követő szovjet megszállás a kommunista párt megerősödését, vele együtt az egyház korlátozását, idővel üldözését hozta. Ispánki Béla 1946 márciusában ismét Rómába utazott, hogy a

Ispánki Béla

filozófiai doktorátus megszerzéséhez szükséges tanulmányait folytassa. Egy évig volt távol hazájától. Hazatérését követően egyházi utasításra a budai Szent Imre Kollégium tanulmányi felügyelője, prefektusa lett. Mindszenty bíboros emellett fontos feladattal bízta meg: a Róma és Budapest közötti segélyszállítmányok ügyintézője lett.

1948-ra Magyarországon kiépült az egypártrendszer, a baloldali diktatúra. A Rákosi Mátyás nevével fémjelzett rezsim ellenséget látott a történelmi egyházakban, ezért fellépett azok vezetőivel szemben. Az esztergomi bíboros és a kalocsai érsek mellett számos egyházi vezetőt tartóztattak le. Ispánki Bélát az év szeptemberében hurcolta el az Államvédelmi Hatóság kivезényelt alakulata.

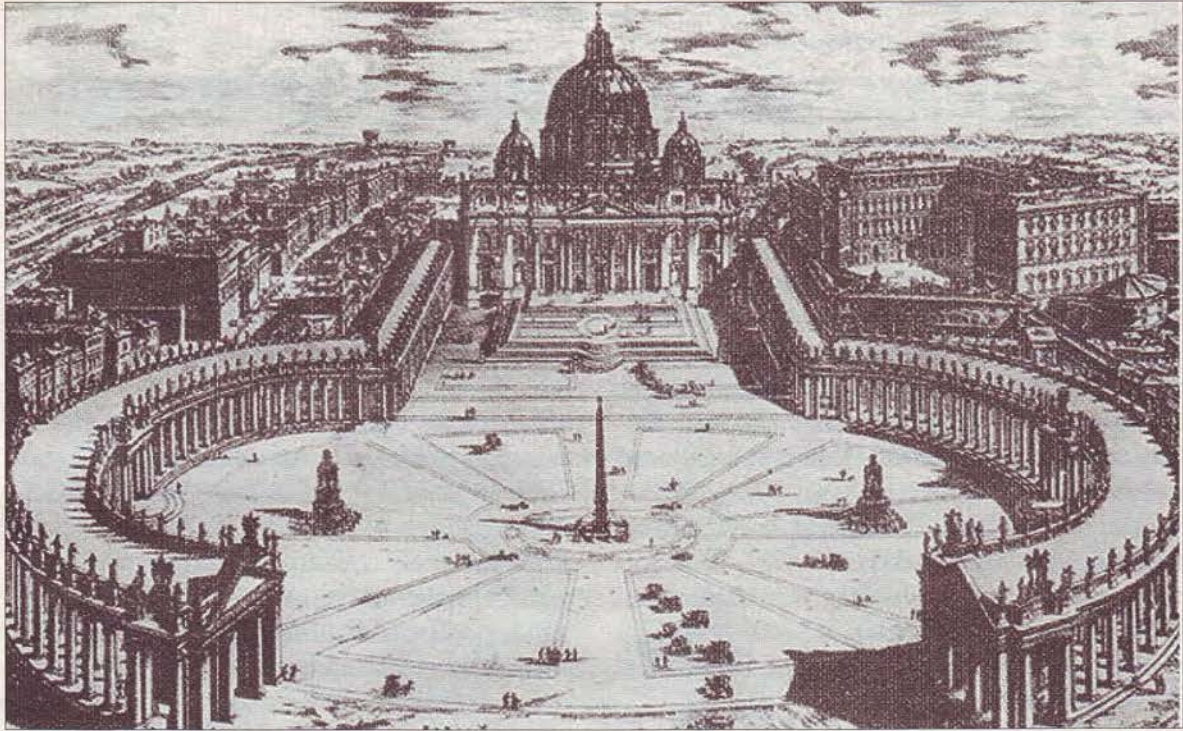
Perére a Mindszenty-per keretén belül került sor, ő volt a 6. rendű vádlott. Az ügyész hűtlenséget és a Vatikán mint idegen hatalom javára végzett kémkedést olvasott a fejére. Fogvatartói a hírhedt Andrassy út 60-ban gyötörték és kínozták, hogy valljon főpásztora ellen, és hogy ismerje be államellenes tevékenységét. Azonban az újpesti vagány – ahogyan az egyik vallatótisztt nevezte – nem tört meg. A bíróság elsőfokon életfogytiglani, másodfokon 15 évn yi szabadságvesztésre ítélte. Három évet a budapesti Gyűjtőfogházban töltött, magánzárkában, embertelen körülmények között. 1953-ban, Sztálin halálát követően enyhült a börtönök szigora. Ezt követően Ispánki Bélát több fegyintézetben is őrizték. Kőművesként, kazánfűtőként, Csolnokon még bányásztként is dolgoztatták kényszermunka formájában. 1955 őszétől Vácon raboskodott, itt élte meg a forradalmat. A hírzárlat miatt az október 23-i budapesti események csak napokkal később jutottak az elítéltek tudomására. 27-én azután megnyíltak a fegyház kapui. Ispánki Béla a fővárosba utazott, ahol azonnal felvette a kapcsolatot egyházával, valamint a fogságból szintén kiszabadult Mindszenty hercegprímással. Kitűnő német nyelvtudását kamatoztatva Ausztriába utazott, hogy élelmiszert szerezzen nélkülöző honfitársainak. Bécsből azonban már nem tudott hazatérni, mivel a szovjet hadsereg lezárta a határt. Így lett Ispánki Béla kényszerűségről emigráns. Auszt-

riát rövidesen elhagyta, Dániába kísért egy közel ezer fős, zömmel fiatalokból álló menekült csoportot. Innen Angliába utazott, itt telepedett le 1957-ben. Durhamban, majd Londonban lakott, az angliai magyar emigránsok lelki atyja, angliai magyar főlelkész lett. Ebben az időben napi rendszerességgel 500-1000 kilométert utazott, hogy felkeresse híveit. Szentmiséket mutatott be, gyóntatott, esketett és temetett. Rendszeresen tartott előadásokat a BBC-ben, valamint a külföldön szolgálatot teljesítő magyar papok éves vatikáni összejövételén. Egyetemi katedrát ajánlottak fel számára Kanadában és Argentínában is, ő azonban lelkipásztor kívánt maradni. 1965-ben VI. Pál pápa pápai kamarási címet adományozott neki.

Kapcsolatban maradt Mindszenty Józseffel, aki 1971-ben elhagyhatta az Egyesült Államok budapesti nagykövetségét, és Ausztriába távozhatott. Többször is felkereste Bécsben, segített emlékiratainak sajtó alá rendezésében. 1973-ban, a hercegprímás angliai útján ő volt a kísérője, 1975-ben Dél-Amerikában és Kanadában tett látogatására is vele tartott.

Ispánki Béla folytatta elméleti munkásságát is. Rész vett az emigráns magyarok számára kiadott Boldogasszony Népe című folyóirat szerkesztésében, illetve megírta visszaemlékezéseit, melyben a Mindszenty-perről és saját meghurcoltatásáról vallott. A nyolc évn yi börtön azonban nem múlt el nyomtalanul, egészsége megromlott. 1985. május 9-én este otthonában egy rádiószereplésre készült. Házvezetőnője másnap reggel halva találta, amint jegyzeteire borulva feküdt íróasztalán. Londonban temették el. Emlékirata, amely Az évszázad pere címet viseli, két évvel halála után jelent meg, Torontóban.

Ispánki Béla rehabilitására csupán a magyarországi rendszerváltást követően kerülhetett sor. Írásai is csak ekkor jelentek meg idehaza. Hamvait 1995-ben hozták haza, az év május 13-án temették el az esztergomi bazilika kriptájában. Ispánki Béla sírját azóta is virágok borítják. A hálás utókor nem felejtette el őt, aki a gyötrelmek ellenére haláláig megőrizte humánusát, keresztényi szeretetét és hazája iránti elkötelezettségét.

A Vatikán 17. századi metszeten

A Vatikán, ahol Ispánki Béla élete során többször is megfordult, ma Európa miniállamainak egyike. A területet, ahol elhelyezkedik, a rómaiak nevezték el Ager Vaticanusnak, a városnak helyet adó hét domb egyikéről. Néro cirkusza, valamint a császár kertjei helyezkedtek el itt. A hagyomány szerint itt halt mártírhálált a keresztényüldözések idején Szent Péter apostol. A krisztusi hitet engedélyezett vallássá rendelő Constantinus császár 324-ben egy kisebb bazilikát emeltetett Szent Péter sírja fölé. Ez a templom hosszú évszázadokig állt, 800-ban falai között koronázta a pápa császárrá Nagy Károlyt.

A 15. század végén a pápaság már nagyhatalom, Európa leggazdagabb államainak egyike volt. Ezért V. Miklós pápa elhatározta, hogy lebontatva az ókori bazilikát, új, az egyház dicsőségéhez méltó templomot építtet. Tervét egyik utóda, II. Gyula pápa valósította meg. Az alkotás kivitelezéséhez megnyerte kora legkiválóbb művészeit. Bramante álmolta meg a bazilika főépületét, Michelangelo tervezte az impozáns kupolát. A hatalmas kőboltozat méreteit jól jellemzi, hogy a budavári Mátyás templom tornyával, főhajójával együtt beleférne. A bazi-

lika építését a későbbiekben Bernini irányította, ekkor kapta a Szent Péter tér barokk oszloposrait és szökőkútjait.

A világ legnagyobb templomához szorosan hozzáépültek a csodálatos kertek, amelyeket magas kőfal határol el Róma városától, valamint a vatikáni palota. A palota egyrészt a pápa rezidenciája, másrészt az egyházi hivatalok székháza. Legismertebb részei a Sixtusi Kápolna, valamint a Raffaello által freskókkal díszített terem. A palotaegyüttes a világ egyik leggazdagabb műkincsgyűjteményének ad otthont. Könyvtára, melyben jónéhány Mátyás-corvina is található, képtára, ötvösremekei és kéziratok mellett olyan csodálatos szobrokban is gyönyörködhet a látogató, mint az antik Laokoon-csoport.

Ispánki Béla XI., majd XII. Pius pápa hivatali ideje alatt éveket töltött Rómában, gyakorta megfordult a Vatikán falai között is. Elete vége felé megadatott neki, hogy II. János Pál pápa mint az emigráns magyarok egyik lelki vezetőjét fogadhassa őt. Még megérhette, hogy az általa annyira szeretett Vatikán egy újabb magyar vonatkozású látnivalóval gazdagodjon: 1980-ban szentelték fel a Szent Péter bazilika altemplomában a Magyarok Nagyasszonya kápolnát.

„Természetesnek tűnt, hogy Újpestre kell kerüljek a bíróságra”

Dr. Birinyi Sándor Újpesten született, a Könyves Kálmán Gimnáziumban érettségizett, az egyetem elvégzése után az volt a célja, hogy Újpesten dolgozhasson bíróként. 1960-77 között fogalmazó és bíró – 1977-79 fővárosi bíró, 1979-1982 elnökhelyettes a Bp.-i II.-XI.-XII. kerületi bíróságon –, s e kisebb kitérő után 1982-88 között a IV. és XV. kerületi bíróság elnökhelyettese, majd 1988-2004 között elnöke volt. Munkáját 2004-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjével ismerték el.

– *Gyermekkorra mennyiben köti Újpesthez?*

– Újpesten születtem, a Szülőotthonban. A Tanoda térre (az akkori Április 4. térre) jártam általános iskolába a 6. osztályig, a 7-8. osztályt a Komjátban (ma: Lőrinc utca) végeztem. Azután a Könyves Kálmán Gimnáziumban a IV. b-ben érettségiztem 1956-ban.

– *A nemrég megjelent lexikonban osztálytársai között fedeztem fel Teszár Tibort, vele a közelmúltban beszélgettem a cérnagyár múltjáról.*

Dr. Birinyi Sándor

– Az 50. érettségi találkozónkon személyesen is találkoztunk. Nagy mókamester volt. Viszonylag kevesen jártunk az osztályba, csak 25-en. Ötévenként rendszeresen találkoztunk. Sajnos egyre kevesebben tudnak eljönni, érettségi után, akkor ősszel elég sokan, hatannyolcan kimentek külföldre. A 30. évfordulón négyen jöttek el közülük. Sándor Tibivel – ő Kanadában él Torontó mellett –, ma is tartjuk a kapcsolatot interneten. A többiekkel is van kapcsolat, akik pedig itthon vagy Újpesten maradtak, velük rendszeresen összefutunk.

– *Hogyan teltek a diákévek?*

– Nagyon jók voltak. Az egész osztály szinte egy baráti társaság volt. Nagyon kellemesen telt az idő, sok kis csínytevés mellett. Kiváló tanáraink voltak. Paczor Ernőné, az osztályfőnökünk orosz, németet, olaszt tanított. Kedves emlékü Dienes László (Dió bácsi) kémia, Zelenka Margit történelem szakos tanárom volt.

– *Hallottam, hogy aktívan sportolt is, versenyszerűen vagy csak szórakozásból?*

– „Doki bácsinál” már 11 éves koromtól úsztam. A Tungsram strandra jártunk le rendszeresen, ott verődött össze a társaság, nagyobb részt osztálytársak is voltak közöttük. A gimnáziumban pedig azért kaptunk a testnevelés óráról felmentést egypáran, mert az iskola vízipóló csapatát alkottuk más osztályokba járókkal együtt. Így a tornaórák nagyon kellemesen teltek számunkra: a vízipólósok kiálltak, nézték a gyakorlatokat, és nem kellett például kötélre mászniuk. De volt az osztályban első osztályú tornász is, Vida Ignác. Szóval ez egy sportos osztály volt.

– *Milyen eredményeket értek el?*

– Nem így értékeltük mi ezt, a mai sport rendszerében hibának tartom, hogy ennyire teljesítménycentrikus. Mi annak idején lementünk a „Tungira” és csak úgy belecsöppentünk a rendszeres munkába. Doki bácsi szólt, hogy gyere fiam, ússzál egyet! – Az-

tán leigazoltak bennünket, akkor is járhatunk edzésre, ha nem voltunk esetleg különösebben tehetségesek. Megmaradt tömegsport jellegűnek a dolog akkor is, ha közülünk válogatták ki azokat, akik később versenyekre kerültek. Én is bekerültem, s csak 1957-ben hagytam abba a versenyzést az egyetem miatt. Újpest első csapatában játszottam akkor, utolsó meccsemre júniusban, vizsgaidőszakban került sor. Állam- és jogelmélet kollokviumommal egy időpontra esett az utazás, Bulgáriába készültünk. A nagy hírű Vass Tibor professzornál vizsgáztam, aki vak volt. Elővizsgát kaptam, az adott napon megjelentem. Professzorunk szobájához három egybenyíló irodán keresztül lehetett eljutni. Egy lélek nem volt a tanszéken, mikor beléptem. Elindultam és leghátulról egy erőteljes hangot hallottam: Jöjjön be már, mit ácsorog ott? Mintha látott volna. Leültetett magával szemben és kérdezett. Nagyon izgultam, de sikerült a vizsga, így utazhattam a csapattal.

– *Hogy választotta a jogi pályát?*

– Körülbelül harmadikos gimnazista koromban fogalmazódott meg a gondolat, elsősorban családi ráhatásra. Soha nem vonzódtam az ügynevezett reáltárgyakhoz. Elsősorban a magyar és történelem tárgyakat tanultam erőteljesebben. Negyedikben Kurucz tanár úrhoz jártam külön latinra. Így ez a három tantárgy végleg eldöntötte a felvételi kérdését.

– *Hasonlóan nehéz volt akkor is bejutni a jogi karra?*

– Komoly felvételin vettem részt, szerencsére ponthatáron belüli eredményt értem el, akkor az volt a lényeges. Aki a felvételi pontszámot elérte, bekerült, később a teljesítmény határozta meg, hogy ki maradt bent. Az évfolyamunk 120 fő körüli létszámmal indult, s nagyjából annyian is végeztünk. Jó évfolyam volt, közülünk az ismertek például Solt Pál vagy Bócz Endre.

– *Mikor döntötte el, hogy az igazságszolgáltatás melyik szakágát választja?*

– Emlékeim szerint már jelentkezésem pillanatában eldől, hogy bíró akarok lenni. Legalábbis most már úgy tűnik, sosem volt kétséges, hogy a bíróságot választom. Sőt még az is természetesnek tűnt, hogy valahogy Újpestre kell kerülnem a bíróságra. Mindig nagyon kötődtem ide.

– *A munkahelyválasztás pályázat útján történt vagy a pillanatnyi lehetőségek közül kellett válogatniuk?*

– A lehetőségek közül választhattunk. Megyei bírósági szinten történt az elosztás. A Fővárosi Bírósághoz vették fel akkor a fogalmazókat, és onnan osztották szét a kerületekbe, ahol szükség volt rájuk. Egyszerű dolgom volt, amikor mondtam, hogy Újpestre szeretnék kerülni. Mindenki a Pesti Központi Kerületire szeretett volna menni, így jóformán egyedül maradtam, aki „vidéket” választott. Kis bíróság volt az itteni 10-12 bíróval, de Rákospalota akkor is idetartozott, szinte örökségként a járásbíróági múltból. A társadalmi-politikai átalakulás során sem változott a rend.

– *Mi befolyásolta döntését a bírói hivatás választáskor?*

– Nem éreztem magam alkalmasnak az ügyvédi pályára. Úgy gondolom, egy ügyvédnek abszolút az ügyfele érdekeit kell szolgálnia, és ez nagyon nehéz.

Egy ügy elvállalása esetén, azzal nemcsak jogi értelemben kell azonosulni, néha komoly emberi, érzelmi és pszichikai megterhelést okoz. A másik oldalon az ügyészség pedig nagyon szabályozott, érthető törvényi okokból kevesebb önállóságot enged az egyén számára. A jó értelemben vett hierarchia meghatározó szerepet tölt be az ügyekben.

– *Bíróként mennyire érezte a döntési szabadságot?*

– Az ítékezésben abszolút érezhető volt. Néha hallok olyanokat a médiában, hogy nem volt független a bíróság vagy befolyásolta valami. Ezt elképzelni sem tudom. Téves döntés előfordulhat, de befolyásoltság (konkrét ügyekről beszélve) szerintem ki van zárva. Egy kollégát sem ismertem vagy ismerek, akinek valaha is megmondta volna a vezetője, mit kell csinálni az adott ügyben. Az adott vezető igazgatási feladatai mellett szakmai konzultáció fordulhat elő. Ebben a hivatásban az a csodálatos, hogy bizonyos értelemben önálló az ember, de van felülbírási lehetőség is: másodfok vagy most már a bírói tábla is.

– *Polgári vagy büntető ügyekkel foglalkozott?*

– Polgári ügyekkel, illetőleg nem mindig. 1965-ben a Pesti Központi Kerületi Bíró-

ságra neveztek ki. A híres Mátyás Miklós elnökhöz. Róla csak annyit, hogy katonai bíró volt hajdanán, a habitusa nem változott. Bementem hozzá, hogy letegyem a bírói esküt, azt mondta: maga a B1-es csoporthoz kerül, mint büntetőbíró! Igen elnök úr – mondtam –, de mindig polgárit szerettem volna. Mit akar mondani? Választási lehetőségnek képzelet, bírói esküt tesz, nem polgári és nem büntető bíróit! Na, menjen le a B1-es csoportba! Ennyi volt az eskütétel. Négy hónap múlva szerencsémre egyik volt csoporttársnőm mondta, hogy Újpestre akarják helyezni, de nem szeretne menni... Kaptam az alkalmon, így helyette engem helyeztek át az újpesti bírósághoz. Körülbelül fél évig még itt is kaptam büntető ügyeket, majd egy kolléga távozása után lett teljesen polgári a referádám. 1977-ben a Fővárosi Bíróságra kerültem, referádámat a helytörténeti értesítő oldalairól is ismert Kőrös András vette át.

– 1988-tól kerületünk bíróságának elnöke lett. Az elnöki feladatok mennyivel növelték meg munkáját? Az intézményvezetés nem vonta el túlságosan az idejét a szakmai feladatoktól?

– A bírósági elnöki feladat igazgatási jogkör. Azt jelenti, én feleltem azért, hogy legyen világítás és fűtés is, és persze valamennyi szükséges feltétel az ítélezési munkához. A sok gondot okozó olajkazánról végül sikerült távfűtésre átállni. Beosztásom miatt semmivel nem voltam több vagy jobb, mint bármelyik beosztott bíró. Mindössze tárgyalási kedvezményt kaptam ezért, heti tíz tárgyalás helyett fele vagy negyed annyi ügy jutott rám. Attól függött, hogy polgári vagy büntető bíró volt-e az elnökhelyettes. Egyszerre kettő Újpesten csak 1982-88 között volt, általában felváltva töltötték be a tisztet. Az utolsó években csökkent a tárgyalásaim száma, mert sok gond adódott az ügyviteli oldalon. Nagyon kellemetlen helyzetet okozott, ha a másfél-két hónappal előbb kitűzött tárgyalást azért kellett elhalasztanom, mert más irányú hivatali elfoglaltságom adódott. Nehézséget okozott az is, hogy az épületben többször kellett átalakításokat végezni, mert nőtt a bírói és ügyviteli létszám (ma már 20-23 bíró dolgozik a Tavasz utcában). Kinőtünk a helyet, mikor például a szabálysértési ügyeket is nekünk kellett tárgyalni, nem volt hozzá tárgyalótermünk. Prá-

ger Ferenc rendőrkapitánytól kértem termet, hogy meg tudjuk oldani a helyiség problémákat. Súlyos gondjaink adódtak a teremhiány miatt, néha nagyobb büntető ügyeket alig tudtunk tárgyalni. A belső átalakítások – előbb a telekkönyvi hivatal, majd a közjegyzők kiköltöztetése és az épületben megüresedő lakások folyamatos átalakítása – sem hozott jelentős változást. Átmeneti megoldást – végül mielőtt nyugdíjba vonultam – az hozott, hogy a Fővárosi Bíróság kibérelte számunkra a Petőfi Sándor utcai épületet az önkormányzattól.

– A lakosság számának növekedése mellett mi tette szükségessé a bíróság létszámának növelését? Hogyan lehetett átlátni, kézben tartani a folyamatos ügyeket?

– Az újpesti és újpalotai lakótelepek építésével növekedett a területen élők száma és ezzel együtt az ügyek mennyisége is. Kezdő időszakomban az egy bíróra eső ügyek száma kb. 80 volt, 2000-ben 120-160-ra nőtt egy-egy bíró referádája. Egy napra 4-5 ügynél többet kitzüdni nemigen lehetett, a havi nyolc tárgyalási nap mellett ez állandó görgetett hátralékot eredményezett. Emellett arra is ügyelni kellett, hogy két tárgyalás között lehetőleg ne fél év teljen el, mert akkor szinte újra át kellett gondolni az ügyeket.

– A bíró munkaideje nem reggel 8-tól délután 4-ig tartott...?

– Bizony nem, és ezt elképzelni is nehéz. Mindig volt néhány ügy, ami még éjszaka is eszébe jutott az embernek. Hajnalban vagy reggel sokszor eszembe ötlött egy-egy probléma: vajon mit és miért csináltam úgy és nem másként? Bizonyítás, jogkérdés? Mit kellene megnézni még a döntés előtt?

– Hogy viselte a család mindezt? Mennyire tudta kitörölni a munkahely nyomait elméjéből?

– A családom úgy „tolerálta” a gondokat, hogy lányom is jogász lett. Ő is bíró. Szerencsére a feleségem csodálatosan kezelte ezt az életvitelt. Nem is tudom, hogyan lehet végezni ezt a hivatást megfelelő családi háttér nélkül. Nekem ugyanis vannak bizonyos rögzeszméim, például délben szeretek ebédelni. Ő akkor is megteremtette nekünk a megfelelő otthont, amíg dolgozott. Az ÁB biztosítónál munkaügyi osztályt vezetett először itt Újpesten, később a VIII. kerületi Baross utcában. Ha

hazamegy az ember fáradtan, zsibbadtan, ül és csak nézi a falat, csak hallgatással vagy a helyzethez illő reagálással lehet feloldani a hangulatot. A nejem képes volt erre. Újpesti ő is, a bírósággal szemben laktak. A Tungsram strandon közös sportolás során ismerkedtünk meg.

– Többen említették már, hogy milyen jó nyarak teltek ott, sok-sok élményt jelentett a fiataloknak.

– Nemcsak a fiataloknak, sokan jártak oda, sajnálom, hogy bezárták. Kár, hogy nem lehet valahogy újjávarázsolni. Nem hiszem, hogy pótolni fogja az új látvány- vagy élményfürdő.

– Hivatása során biztosan szembekerült ügyfelekkel, akiket civilként ismert. Hogyan lehet kezelni az ilyen találkozást?

– Ebben az esetben csak az ügyet kell látnia az embernek. A rossz bíró abból indul ki, amit lát, az ügyből kell kiindulni, akkor nem merül fel az elfogultság kérdése. Adódnak szélsőséges esetek, mikor az ügy kimenetele szempontjából indokoltan nem lehet eltekinteni a személytől, ilyenkor fontos az előzetes váltás. Például az újpesti önkormányzat által indított egyik perben elfogultságot (kizárást) jelentett előre az egész bíróság, és az ügy tárgyalására

másik bíróságot jelöltek ki. Ezzel védtük az ügy tisztaságát. Hasonló okokból az adott bíróval szemben is ugyanez az eljárás, alapesetben az ügy átosztásra kerül. A bírói döntés mindig a legtisztább belső meggyőződésből kell hogy eredjen. Az ügy átosztását másik bíróhoz maga az eljáró bíró is kezdeményezheti, ha nem tud érzelmi befolyásoltág nélkül dönteni. Néha sajnos a felek lehetetlen viselkedése miatt történik ilyen, akkor természetesen másik bíró jár el az ügyben és hoz érdemi döntést.

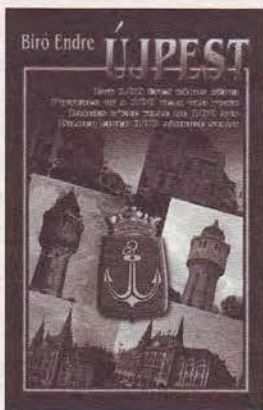
– 2004-ben nyugállományba vonult. Szép kitüntetéssel ismerték el munkáját. Mivel tölti napjait ma?

– A kitüntetést örömmre az akkori minisztertől, dr. Bárándy Pétertől vehettem át. Ő is kötődik Újpesthez, korábban az egyik munkaközösségben dolgozott. A feleségem is nyugdíjas már, a család tölti ki gondolatainkat és napjainkat. Andrea lányunk önálló családjával, bírói hivatásával elfoglalt, unokáink lassan nagykorúak. Korábban együtt, később velük is nagyon szeretünk és szeretünk utazni. Sok videofilmet készítettem, egy számítógépes program segítségével ezeket dolgozom fel. Fizikai „karbantartásomat” pedig a családi ház körül folyamatosan jelentkező feladatok jelentik. □

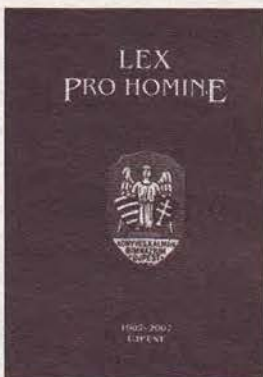
Az újpesti járásbíróság épülete napjainkban (Fotó: Krizsán Sándor)

Könyvek Újpestről

Biró Endre az Egy 100 éves város képei című fotóalbumában múlt és jelen váltakozik a fényképeken. A képzeletbeli séta már lebontott vagy átalakított épületek mellett vezet. A szerző arra is felhívja a figyelmet, hogy hétköznapijaink esztéti-

kusabb városképe érdekében hol van még javítani, rendezni való. A reprezentatív kiadvány képaláírásai angol, német és francia nyelven is olvashatók. A lakóhelye iránt mélyen elkötelezett író-szerkesztő munkája fontos és hasznos kötet a könnyed tájékozódásra vágyó olvasók számára.

A Könyves Kálmán Gimnázium öregdiák-alapítványa kiadásában, Lex Pro Homine címmel jelent meg a 102 éves iskola lexikona. A Vizváry Vilmos által szerkesztett kötet 1500 szócikkben mutatja be a Könyveshez kötődő

személyiségek pályáját. A kötetben a kortársak mellett az első évfolyamosok, a rég elhunyt diákok és tanárok adatai is megjelennek. Az oldalakat a szereplők portréi teszik szemléletessé. A dr. Hack Frigyes által szerkesztett adattárban tematikus bontásban olvashatjuk a szócikkekben szereplők neveit, a szaktanárokéét, és foglalkozásuk szerint a diákokéét. A harmadik fejezet az első érettségiző osztálytól 2007-ig névsorba rendezve tünteti fel a végzettek neveit. A negyedik és ötödik fejezet osztályrendben közli a nappali és esti tagozaton végzett tanulókat, osztályfőnökük feltüntetésével. A közel 900 oldalas kötet méltó emléket állít Újpest híres gimnáziumának.

A kötetek megvásárolhatók az Újpesti Helytörténeti Gyűjteményben (Berda József u. 48.)

Pályázati felhívás

Az Újpesti Helytörténeti Alapítvány kuratóriuma pályázatot írt ki Aschner Lipót életének és pályájának feldolgozására.

A pályázat célja: az Aschner Lipót Alapítvány megszűnése után, 2008-tól az Újpesti Helytörténeti Alapítvány vállalja fel Újpest egyik meghatározó személyisége, Aschner Lipót emlékének ápolását. Ennek érdekében az ÚHA három évre szóló kutatási támogatást és publikációs lehetőséget kíván nyújtani az Egyesült Izzólámpa és Villamossági Részvénytársaság egykori vezérigazgatója életpályájának és sokszínű tevékenységének részletes feldolgozásához.

A pályázók köre: pályázatot nyújthat be minden, a téma iránt érdeklődő, könyvtári vagy helytörténeti kutatási tapasztalatokkal, publikációkkal rendelkező természetes személy.

A nyertes pályázónak a támogatás során vállalnia kell: az Újpesti Helytörténeti Alapítvánnyal történt szerződésükötés után a pályázó felkutatja Aschner Lipót családi hátterét, életét, szakmai és társadalmi tevékenységét, a már feltárt tények mellett az eddig homályban maradt epizódok feltárását és publikálását. A pályázónak munkája során folyamatosan konzultációs kapcsolatban kell állnia az ÚHA elnökével, és az Újpesti Helytörténeti Értesítő (ÚHÉ) szerkesztőbizottságának elnökével. Kutatási részeredményeit negyedévente kell benyújtania az ÚHÉ szerkesztőbizottságához.

A pályázat során támogatás nyerhető: az alapítvány a nyertes pályázót kutatási támogatásban részesíti.

A pályázat beadási határideje: 2008. április 30.

A pályázat formai feltételei: 1. A kutatás nyomán készülő munka műfaja: tanulmány vagy esszé. Az egyes résztémák feldolgozásakor interjú is készíthető. 2. A pályázat postai úton az Újpesti Helytörténeti Alapítvány levelezési címére 1046 Budapest, Farkaserdő u 19. IV/15, vagy e-mailen a sallaijanos@axelero.hu címre küldendő be. 3. A pályázati anyaghoz mellékelni kell a pályázó szakmai önéletrajzát.

Márciusi számunkban az 1., 5., 11., 13., 16., 18., és 22. oldalon látható fotókat az Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény bocsátotta rendelkezésünkre.